Nr 4.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av §§ 17, 21, 27 och 28 regeringsformen, m. m.; given Stockholms slott den 22 december 1944.

Under åberopande av bilagda i statsrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed *dels* till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlägga härvid fogade förslag till ändrad lydelse av §§ 17, 21, 27 och 28 regeringsformen, *dels ock* föreslå riksdagen att antaga bifogade förslag till lag om kvinnas behörighet att innehava statstjänst eller annat allmänt uppdrag.

GUSTAF.

Thorwald Bergquist.

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 17, 21, 27 och 28 regeringsformen.

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

§ 17.

1:o. Konungens domsrätt skall uppdragas minst tolv av Honom utnämnda lagkunniga *män,* vilka fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som uti domareämbeten må nyttjas, samt i sådana värv ådagalagt insikt, erfarenhet och redlighet. De kallas justitieråd och utgöra Konungens högsta domstol. Deras antal må ej ökas utöver tolv, så vida ej Konungen och riksdagen, i den ordning 87 § 1 mom. stadgar, besluta, att högsta domstolen skall på avdelningar arbeta; och varde, i sådant fall, såväl justitierådens antal med iakttagande av vad ovan är sagt som ärendenas fördelning mellan avdelningarna i samma ordning bestämda.[1]

1:o. Konungens domsrätt skall uppdragas minst tolv av Honom utnämnda lagkunniga *personer,* vilka fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som uti domareämbeten må nyttjas, samt i sådana värv ådagalagt insikt, erfarenhet och redlighet. De kallas justitieråd och utgöra Konungens högsta domstol.

Närmare bestämmelser om högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring meddelas i särskild lag, stiftad av Konungen och riksdagen samfällt i den ordning 87 § 1 mom. stadgar.

2:o. Konungens rätt att pröva och avgöra besvär, som jämlikt författningarna må hos Konungen fullföljas i statsdepartementen, skall i den omfattning, som bestämmes i sär-

2:o. Konungens rätt att pröva och avgöra besvär, som jämlikt författningarna må hos Konungen fullföljas i statsdepartementen, skall i den omfattning, som bestämmes i sär-

---

[1] Enligt ett av 1944 års riksdag såsom vilande antaget förslag till ändrad lydelse av § 17 mom. 1, §§ 18 och 20, § 22 mom. 1 samt §§ 24, 26 och 31 regeringsformen skall § 17 mom. 1 erhålla följande lydelse:

Konungens domsrätt skall uppdragas minst tolv av Honom utnämnda lagkunniga män, vilka fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som uti domareämbeten må nyttjas, samt i sådana värv ådagalagt insikt, erfarenhet och redlighet. De kallas justitieråd och utgöra Konungens högsta domstol.

Närmare bestämmelser om högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring meddelas i ärskild lag, stiftad av Konungen och riksdagen samfällt i den ordning 87 § 1 mom. stadgar.

(Nuvarande lydelse)	(Föreslagen lydelse)
skild lag, stiftad av Konungen och riksdagen samfällt enligt den i 87 § 1 mom. stadgade ordning, uppdragas minst sju av Konungen utnämnda *män,* som förvaltat civil beställning samt däruti ådagalagt insikt, erfarenhet och redlighet. De kallas regeringsråd och utgöra Konungens regeringsrätt. Minst två tredjedelar av hela antalet regeringsråd skola hava fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som uti domareämbeten må nyttjas.	skild lag, stiftad av Konungen och riksdagen samfällt enligt den i 87 § 1 mom. stadgade ordning, uppdragas minst sju av Konungen utnämnda *personer,* som förvaltat civil beställning samt däruti ådagalagt insikt, erfarenhet och redlighet. De kallas regeringsråd och utgöra Konungens regeringsrätt. Minst två tredjedelar av hela antalet regeringsråd skola hava fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som uti domareämbeten må nyttjas.

Närmare bestämmelser — — — omförmälda lag.

§ 21.

Tre ledamöter — — — Konungens lagråd.

Lagrådet tillkommer att avgiva utlåtande över de förslag till stiftande, upphävande, ändring eller förklaring av lagar eller författningar, vilka för sådant ändamål bliva av Konungen överlämnade. Där så prövas nödigt, må Konungen för visst ärende till ledamot av lagrådet ytterligare förordna en för insikt, erfarenhet och redlighet känd *man.*	Lagrådet tillkommer att avgiva utlåtande över de förslag till stiftande, upphävande, ändring eller förklaring av lagar eller författningar, vilka för sådant ändamål bliva av Konungen överlämnade. Där så prövas nödigt, må Konungen för visst ärende till ledamot av lagrådet ytterligare förordna en för insikt, erfarenhet och redlighet känd *person.*

Närmare bestämmelser — — — beslutad lag.

§ 27.

Till justitiekansler må Konungen nämna en lagfaren, skicklig och oväldig *man,* som i domarevärv varit nyttjad. *Honom,* såsom Konungens högste ombudsman, åligge förnämligast, att föra eller genom de under honom ställda fiskaler låta föra Konungens talan i mål, som röra allmän säkerhet och kronans rätt, samt att, å Konungens vägnar, hava tillsyn över rättvisans handhavande och i sådan egenskap beivra fel, som av domare och ämbetsmän begångne bliva.	Till justitiekansler må Konungen nämna en lagfaren, skicklig och oväldig *person,* som i domarevärv varit nyttjad. *Denne,* såsom Konungens högste ombudsman, åligge förnämligast, att föra eller genom de under honom ställda fiskaler låta föra Konungens talan i mål, som röra allmän säkerhet och kronans rätt, samt att, å Konungens vägnar, hava tillsyn över rättvisans handhavande och i sådan egenskap beivra fel, som av domare och ämbetsmän begångne bliva.

(Nuvarande lydelse)

§ 28.

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra *infödde* svenske *män* till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Konungen vare ock obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män av utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska läran bekänna. Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja *utländske män* av sällsynt skicklighet, men icke till kommendanter i fästningarna. Till konsul må ock *utländsk man* nämnas, där lön ej är med befattningen förenad.

Till ämbeten och tjänster, varom ovan sägs, må med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts, även kvinnor kunna utnämnas och befordras, dock att kvinna ej må utnämnas till prästerlig tjänst, där ej annorledes blivit bestämt i den ordning 87 § 2 mom. stadgar.

(Föreslagen lydelse)

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra svenske *medborgare* till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Konungen vare ock obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män *och kvinnor* av utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska läran bekänna. Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja *utlänningar* av sällsynt skicklighet, men icke till kommendanter i fästningarna. Till konsul må ock *utlänning* nämnas, där lön ej är med befattningen förenad.

Till prästerligt ämbete eller till annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnämnas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till alla övriga ämbeten eller tjänster, med det undantag i avseende å statsrådets ledamöter, som i 4 § stadgas, må bekännare av annan kristen troslära, även-

(Nuvarande lydelse) (Föreslagen lydelse)

som av den mosaiska, kunna nämnas; dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Kvinna må ej utnämnas till prästerlig tjänst, där ej annorledes blivit bestämt i den ordning 87 § 2 mom. stadgar.

Konungen fäste vid alla befordringar avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Varje departementschef skall föredraga och expediera alla ärenden rörande befordringar, förordnanden, tjänstledighet och avsked, till och ifrån ämbeten och tjänster vid de verk och stater, som under departementet höra.

Förslag
till
Lag
om kvinnas behörighet att innehava statstjänst eller annat allmänt uppdrag.

Härigenom förordnas, att kvinna skall äga lika behörighet som man att efter förtjänst och skicklighet befordras till statstjänst eller annat allmänt uppdrag; dock att angående kvinnas behörighet att innehava prästerlig eller annan kyrklig tjänst gäller vad därom särskilt stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1945 och gäller till dess Konungen låter i riksdagen uppläsa öppet brev, att kungörelse utfärdats om ändrad lydelse av §§ 17, 21, 27 och 28 regeringsformen.

Genom denna lag upphäves lagen den 22 juni 1923 (nr 249) innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 22 december 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bergquist, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *revision av lagstiftningen om kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag* samt anför följande.

I skrivelse den 1 mars 1939 (nr 68) anhöll riksdagen att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en översyn av lagen innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag i dess helhet samt för riksdagen framlägga de förslag som därav kunde föranledas. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 22 juni 1939 tillkallade jag den 20 september 1943 sakkunniga[1] för att biträda med utredning rörande revision av nämnda lagstiftning. Beträffande direktiven för utredningen vill jag nämna, att min företrädare i ämbetet i anförande till statsrådsprotokollet den 22 juni 1939 anförde, att frågorna om kvinnas tillträde till prästämbetet och om inrättandet av en ny kvinnlig tjänst inom svenska kyrkan icke borde upptagas till övervägande i detta sammanhang, då dessa spörsmål lämpligen syntes böra göras till föremål för en särskild utredning.

De sakkunniga avlämnade den 14 juni 1944 betänkande med förslag i ämnet (SOU 1944: 24). Sedan yttranden inhämtats över de sakkunnigas förslag, torde ärendet nu böra upptagas till behandling.

Gällande bestämmelser.

Fram till mitten av 1800-talet gällde undantagslöst grundsatsen att allmänna tjänster icke stode öppna för kvinnor. Genom åtskilliga därefter tillkomna författningar bereddes emellertid kvinnor tillträde till vissa statliga tjänster, där tillsättningsbefogenheten tillkom ämbetsmyndighet. Vad full-

[1] Sakkunniga ha varit expeditionschefen C. Romberg, ordförande, ledamöterna av riksdagens andra kammare C. P. Olsson i Mellerud och filosofie doktorn Hanna Rydh Munck af Rosenschöld samt ämneslärarinnan Anna-Märta Svenonius.

maktstjänsterna beträffar ansågs § 28 regeringsformen lägga hinder i vägen för Kungl. Maj:t att utnämna kvinnliga innehavare. År 1909 genomfördes emellertid sådan ändring av detta grundlagsstadgande, att även kvinnor kunde med tillämpning av grunder som av Kungl. Maj:t och riksdagen godkänts utnämnas och befordras till lärarbefattningar vid statens läroanstalter, de teologiska lärartjänsterna vid universiteten likväl undantagna, till andra beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till läkarbefattningar. Frågan om beredande av utsträckt behörighet för kvinnor att vinna tillträde till civil statstjänst gjordes sedermera till föremål för utredning av en särskild kommitté, kallad behörighetskommittén, vars arbete resulterade i betänkande del I, avgiven den 14 februari 1920, och del II, avgiven den 27 december samma år. På grundval av behörighetskommitténs förslag genomfördes år 1921 ändring av bl. a. § 28 regeringsformen, varigenom lagrummet erhöll sin nu gällande lydelse.

I § 28 regeringsformen stadgas, att Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra infödda svenska *män* till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap att Konungen fullmakter därå utfärdar. Stadgandet avser alltså enligt sin ordalydelse tjänster, som tillsättas av Kungl. Maj:t medelst fullmakt; det lärer emellertid få anses äga tillämpning på alla tjänster som tillsättas av Kungl. Maj:t, även om tillsättandet sker genom konstitutorial eller förordnande. Till ifrågavarande befattningar må även *kvinnor* kunna utnämnas och befordras med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts. Detta gäller dock icke om prästerliga tjänster; till sådana må kvinnor ej utnämnas med mindre annorledes blivit bestämt i den ordning § 87 mom. 2 regeringsformen stadgar, d. v. s. genom särskild lag, stiftad såsom kyrkolag av Konung och riksdag samfällt och med samtycke av kyrkomötet.

Beträffande vissa befattningar innehåller regeringsformen speciella stadganden. Sålunda gäller enligt § 4, att till ledamöter av statsrådet må utnämnas infödda svenska »medborgare», och detta sistnämnda ord har även kommit till användning i § 96 vid angivandet av villkoren för kompetens till justitie- och militieombudsmannaämbetena. Till tryckfrihetskommitterade skola enligt § 108 förordnas på visst sätt kvalificerade »personer». Till samtliga dessa befattningar äga alltså enligt grundlagsbestämmelsernas ordalydelse även kvinnor tillträde. I fråga om justitie- och regeringsråd (§ 17), extra ledamot av lagrådet (§ 21) samt justitiekansler (§ 27) användes däremot i motsvarande sammanhang ordet »man» eller »män». Detta innebär dock enligt gängse uppfattning icke, att kvinnor äro utestängda från ifrågavarande befattningar. Att ett neutralt uttryck icke använts även här beror — enligt vad som uttalades i den proposition till 1920 års riksdag, genom vilken förslag framlades till ändrad lydelse av bland annat §§ 4, 28 och 108 regeringsformen — fastmera på att en sådan omformulering ansetts obehövlig, eftersom justitie- och regeringsråds- samt justitiekanslersämbetena inbegripas under det allmänna stadgandet i § 28 och grundlagshindret för kvinnas tillträde till nämnda ämbeten följaktligen undanröjts i och med att sistnämnda stad-

gande erhållit sin nuvarande lydelse. Den nu angivna tolkningen är dock icke obestridd inom doktrinen.

Vad nu sagts gäller i fråga om svenska kvinnors tillträde till tjänster. Emellertid innehåller § 28 även vissa bestämmelser om utlänningars ställning. Vad angår utländska kvinnor innebära bestämmelserna, att de skola kunna bekläda samma slags befattningar som utländska män, förutsatt att de nyss berörda, av Konung och riksdag fastställda grunderna ej lägga hinder i vägen därför.

Såsom av det sagda framgår har, då det gäller icke-prästerliga tjänster, Kungl. Maj:t att vid sina utnämningsbeslut tillämpa »grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts». Dessa grunder skola tydligen närmare bestämma Kungl. Maj:ts rätt att utnämna kvinnor till olika slag av befattningar. Huru bestämmelserna skola meddelas — om i lag, stiftad av Konung och riksdag samfällt, eller i annan ordning, t. ex. i samband med statsregleringen — har lämnats öppet. I själva verket ha båda vägarna kommit att anlitas.

Regeln om kvinnas principiella likställdhet med man i fråga om behörighet till statstjänst liksom också bestämmelserna om de särskilda områden av statstjänsten, från vilka kvinnor äro uteslutna, ha upptagits i den s. k. behörighetslagen eller lagen den 22 juni 1923 (nr 249) innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag. Denna lag gäller, till skillnad från § 28 regeringsformen, icke blott av Kungl. Maj:t tillsatta tjänster utan även tjänster, som tillsättas av ämbetsmyndighet. Lagen bygger i huvudsak på de förslag som framlades av den nyss omnämnda behörighetskommittén. Ändring i lagen har vidtagits allenast år 1932, då punkt 7 i 2 § 1 mom. erhöll sin nuvarande lydelse.

I behörighetslagens 1 § stadgas, att i fråga om behörighet att innehava statstjänst skall, med de undantag som angivas i lagen, kvinna vara likställd med man. Angående kvinnas behörighet att innehava prästerlig eller annan kyrklig tjänst gäller emellertid vad därom särskilt stadgas. Några bestämmelser härom ha hittills ej meddelats. Det i § 28 regeringsformen stadgade behörighetshindret i fråga om prästerliga tjänster kvarstår alltså orubbat.

Undantagen från den i 1 § proklamerade likställighetsprincipen äro — bortsett från de prästerliga tjänsterna — upptagna i 2 § 1 mom. under sju särskilda punkter. Enligt vad där stadgas må följande statstjänster ej innehavas av kvinna:

1. militära och civilmilitära tjänster ävensom sådana tjänster utom krigsmakten, med vilka är förenad skyldighet att tjänstgöra vid armén eller marinen;
2. tjänster vid fångvårdsanstalt, allmän uppfostringsanstalt, allmän alkoholistanstalt eller annan dylik inrättning, såvida med tjänsten är förenad skyldighet att inom anstalten utöva ledning eller bevakning huvudsakligen av män eller manliga minderåriga; dock må utan hinder härav kvinna kunna, där särskilda omständigheter därtill föranleda, innehava befattning såsom lärare vid anstalt, som nu sagts;

3. tjänster vid anstalt för sinnessjuka, med vilka tjänster är förenad skyldighet att handhava sådan vård av sinnessjuka, vilken icke skall handhavas av kvinna;
4. tjänster, med vilka är förenad skyldighet att ansvara för eller biträda vid upprätthållande av allmän ordning och säkerhet; dock må utan hinder härav kvinna kunna för särskild uppgift innehava anställning vid poliskår;
5. tjänster vid tullverket, med vilka är förenad skyldighet att fullgöra bevakning;
6. tjänster vid skogsstaten, med vilka är förenad skyldighet att fullgöra bevakning;
7. tjänster, med vilka är förenad skyldighet att vid högre gosläroverk, realskola för gossar eller folkskoleseminarium för endast manliga lärjungar meddela undervisning i gymnastik med lek och idrott eller att vid högre samläroverk å gymnasiet eller vid samseminarium meddela sådan undervisning åt manliga lärjungar.

Enligt bestämmelse i lagen äger Kungl. Maj:t utfärda de närmare föreskrifter som erfordras för tillämpning av vad sålunda stadgats.

Enligt 2 § 2 mom. äger vidare Kungl. Maj:t meddela särskilda bestämmelser angående villkoren för kvinnas tillträde till domartjänst, med vilken är förenad skyldighet att föra ordet i underrätt på landet. I detta avseende finnas sedan ikraftträdandet av 1933 års domsagostadga den 1 juli 1933 inga specialföreskrifter för kvinnor.

De ovan återgivna bestämmelserna i behörighetslagen gälla i fråga om statliga »tjänster». I fråga om behörighet att innehava allmänt uppdrag, vilket icke är att hänföra till statstjänst, skall enligt 3 § kvinna vara likställd med man, dock med det förbehållet att, om med sådant uppdrag är förenat åliggande som enligt 2 § utgör hinder för kvinna att innehava statstjänst, uppdraget icke må innehavas av kvinna.

Framställningar om lagändringar.

Framställningar om lagstiftning i syfte att skapa full likställighet mellan män och kvinnor i fråga om behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag ha under år 1938 inkommit till Kungl. Maj:t från *akademiskt bildade kvinnors förening* och vissa andra sammanslutningar samt *nordiska socialdemokratiska kvinnokongressen* i Helsingfors.

Frågan om en allmän revision av behörighetslagen framfördes även av *kvinnoarbetskommittén* i dess den 23 november 1938 avlämnade betänkande angående gift kvinnas förvärvsarbete m. m. (SOU 1938: 47). Kommittén, som till granskning upptog de gällande undantagsbestämmelserna i fråga om kvinnas rätt till statstjänst och annat allmänt uppdrag, hemställde att Kungl. Maj:t måtte låta föranstalta om en revision av samtliga de lagbestämmelser, som berörde frågan om kvinnors behörighet att innehava offentlig tjänst och uppdrag, i syfte att uppnå en fullständigare likställighet mellan könen och en bättre anpassning till de förändrade förhållandena. Till stöd för denna hemställan anfördes i betänkandet bland annat följande.

De farhågor, som yppades vid denna lags tillkomst, att kvinnor skulle tränga in på för dem mindre lämpade områden, ha visat sig sakna fog. Det har sålunda ådagalagts, att vissa yrken utanför lagens kompetensområde, för vilka man haft anledning förvänta att kvinnor i allmänhet skulle visa sig mindre lämpade, aldrig eller praktiskt taget aldrig kommit att utövas av kvinnor, trots att inga lagbestämmelser hindrat dessas tillträde. De sakkunniga ha med hänsyn till dessa förhållanden ansett det framgå, att laginskränkningarna sakna praktisk nödvändighet samt att den offentliga tjänsten, även om förhållandena få utveckla sig under friare konkurrens, innehåller tillräckligt många moment, som borga för att en utveckling i olämplig riktning icke kommer till stånd. Det rekryterings- och befordringsförfarande, som vid den offentliga tjänsten kommer till användning, måste i och för sig anses vara tillräcklig garanti för att för ämbetsutövning mindervärdig arbetskraft icke skall komma att föredragas framför bättre kvalificerad. Skulle ytterligare försiktighetsmått vara behövliga, torde föreskrifter i särskilda instruktioner och reglementen hellre böra övervägas än att i lagform vissa särskilda, efter kön bestämda kompetenskrav fastläggas.

Efter granskning i tur och ordning av de i behörighetslagen upptagna undantagsbestämmelserna förordade kommittén, på anförda skäl, att samtliga dessa bestämmelser upphävdes.

Sedan vid *1938 års riksdag* väckta motioner om sådan ändring i behörighetslagen, att det i punkt 4 av 2 § 1 mom. stadgade behörighetshindret för kvinna skulle gälla allenast i fråga om tjänster, med vilka är förenad skyldighet att »biträda» vid upprätthållande av allmän ordning och säkerhet, avslagits av riksdagen, återupptogs frågan om en allmän revision av behörighetslagen vid *1939 års lagtima riksdag*. Därvid yrkades i likalydande motioner av herrar Nils Andersson och K. J. Olsson (I: 1) samt herr Olsson i Mellerud (II: 4), att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om översyn av behörighetslagen i dess helhet, varvid även frågan om behörighetslagstiftningens slopande skulle bliva föremål för prövning.

Första lagutskottet anförde i sitt utlåtande (nr 8) i anledning av motionerna, att en allmän revision av behörighetslagen syntes motiverad med hänsyn till utvecklingen av samhällslivet. Under erinran om att krav på revision av lagstiftningen från rent principiella utgångspunkter även framförts av kvinnoarbetskommittén, uttalade utskottet såsom sin uppfattning, att frågan om en revision av behörighetslagstiftningen vore av den art att den borde behandlas fristående utan att göras beroende av de mycket omtvistade och ömtåliga problem som inrymdes i frågan om de gifta kvinnornas förvärvsarbete. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en översyn av behörighetslagen i dess helhet samt för riksdagen framlägga de förslag som därav kunde föranledas.

I enlighet med utskottets hemställan avlät riksdagen den skrivelse till Kungl. Maj:t, vilken inledningsvis omnämnts.

Tillämpningen av behörighetslagens undantagsbestämmelser.

I fråga om tillämpningen av behörighetslagens undantagsbestämmelser ha de sakkunniga som verkställt nu föreliggande utredning framhållit, att den metod som kommit till användning i lagen innebure, att där endast givits en allmänt hållen karakteristik av de befattningar som undantoges, medan det överlämnats åt tillämpningen att avgöra, när dylika fall skulle anses vara för handen. Tydligt vore, att denna metod lämnade visst utrymme åt fri tolkning. Vid den undersökning rörande undantagsbestämmelsernas faktiska räckvidd, som de sakkunniga verkställt, hade det också framgått, att beträffande åtskilliga befattningar tveksamhet rådde hos myndigheterna, huruvida behörighetslagen lade hinder i vägen för kvinnors tillträde eller icke. En auktoritativ tolkning kunde uppenbarligen göras endast av Kungl. Maj:t, antingen omedelbart genom utövningen av Kungl. Maj:ts utnämningsrätt eller, då det gällde andra än fullmaktstjänster och därmed jämförliga befattningar, i administrativa föreskrifter som utfärdades till ledning för vederbörande myndigheter.

Den undersökning som de sakkunniga verkställt beträffande de tjänster, från vilka på grund av stadgande i behörighetslagen kvinnor få anses uteslutna, redovisas vad angår den allmänna civilförvaltningen och statens affärsdrivande verk i en vid betänkandet fogad förteckning, vari dock endast upptagits sådana befattningar på ordinarie stat, som finnas upptagna i respektive tjänsteförteckningar, ävensom extra ordinarie befattningar i högre lönegrad än lönegrad 20. I övrigt har i betänkandet lämnats en översiktlig redogörelse för de ifrågavarande undantagsbestämmelsernas tillämplighet på särskilda befattningar inom olika allmänna verksamhetsområden. Här torde böra återgivas allenast vissa uppgifter som de sakkunniga lämnat i fråga om polismyndigheterna.

Enligt punkt 4 av undantagsbestämmelserna är kvinna icke behörig till tjänster, med vilka är förenad skyldighet att ansvara för eller biträda vid upprätthållandet av allmän ordning och säkerhet, dock att kvinna må kunna för särskild uppgift innehava anställning vid poliskår. Detta innebär, att kvinnor i regel icke äga tillträde till befattningar med polisuppgifter. De sakkunniga ha framhållit att rörande de särskilda befattningar utom det egentliga polisväsendet, som omfattas av undantagsbestämmelsen, dennas avfattning lämnar utrymme för viss tveksamhet. Av förarbetena till lagen framginge emellertid, att under stadgandet avsetts inbegripna bland annat befattningarna såsom överståthållare, underståthållare, landshövding, landssekreterare, landskamrerare och länsassessor. Vad beträffar länsnotarie- och länsbokhållartjänsterna skulle undantaget gälla även dessa i de län där endast en länsnotarie eller länsbokhållare funnes anställd; i länsstyrelser, som hade två eller flera dylika tjänster, hade det ej ansetts föreligga behov av att mer än en länsnotarie- eller länsbokhållartjänst reserverades för manlig innehavare. I fråga om överståthållarämbetet borde vidare undantagsbestämmelsen anses tillämplig å polismästaren och polisintendenterna ävensom å polisassessorn och polisnotarierna såsom erforderliga vikarier för polisintendenterna.

De sakkunnigas förslag.

De sakkunniga framhålla, att redan vid behörighetslagens tillkomst en viss tveksamhet yppades beträffande behovet av de undantag som fastställdes i lagen, och att bestämmelserna därom också i viss mån fått karaktären av provisorium. I den proposition till 1922 års riksdag, vari förslaget till behörighetslag först framlades, hade föredragande departementschefen medgivit, att undantagens praktiska värde i åtskilliga fall kunde ifrågasättas. Enligt hans mening var det emellertid då för tidigt att utan varje förbehåll fastslå en fullständig likställighet.

I fråga om de initiativ, som under senare år tagits för att få till stånd utredning rörande behovet av behörighetslagens fortsatta giltighet och en eventuell revision av densamma, ha de sakkunniga särskilt erinrat om att kvinnoarbetskommittén i sitt år 1938 avgivna betänkande framhållit, att de vid behörighetslagens tillkomst yppade farhågorna för att kvinnorna skulle tränga in på områden, som voro mindre väl lämpade för dem, visat sig sakna fog. På denna grund hade kommittén ansett, att undantagsbestämmelserna numera saknade praktisk nödvändighet. De sakkunniga ha förklarat sig dela denna uppfattning. I likhet med kvinnoarbetskommittén anse de sakkunniga, att den offentliga tjänsten, även om behörighetslagens undantagsbestämmelser toges bort och förhållandena finge utveckla sig under fri konkurrens, innehölle tillräckligt många moment som borgade för att en utveckling i mindre lämplig riktning icke skedde. Om ytterligare garantier skulle erfordras för att mindre tjänlig arbetskraft icke skulle komma till användning på den bättre kvalificerades bekostnad, syntes föreskrifter i instruktioner och reglementen vara att föredraga framför i lagform fastställda, efter kön bestämda kompetenskrav.

Enligt de sakkunnigas mening är tiden nu mogen för att taga under omprövning frågan, huruvida behov alltjämt förefinnes av undantag från principen om könens likaberättigande i fråga om tillträde till statliga tjänster. De sakkunniga uttala, att undantagen i 1923 års behörighetslag varit betingade av då rådande förhållanden, bland annat av det faktum, att i det allmänna medvetandet kvinnan icke ansetts vara i stånd att med tillräcklig auktoritet uppehålla vissa tjänster. I belysning av den utveckling som skett under de senaste decennierna syntes man emellertid kunna förutsätta, att den allmänna opinionen nu vore beredd att mera fördomsfritt taga ställning till dessa spörsmål.

En granskning av de särskilda undantagsbestämmelserna i 2 § 1 mom. behörighetslagen ur synpunkten av deras berättigande under nuvarande förhållanden visade, enligt vad de sakkunniga anföra, att de skäl som kunde åberopas mot bestämmelsernas bibehållande vore av delvis olika karaktär. Vissa av undantagen syntes sålunda direkt obefogade med hänsyn till att kvinnorna redan nu, trots laghindret, gjorde en betydande insats på ifrågavarande områden eller till samhällets bästa skulle ha stora möjligheter därtill, om det i lag stadgade hindret försvunne. I andra fall däremot syntes det

kunna sägas, att de med undantagsbestämmelserna avsedda tjänsterna väl i allmänhet icke i och för sig vore lämpade för kvinnor men att bestämmelserna dock kunde undvaras, eftersom dessa tjänster — oavsett om laghindret undanröjdes — icke komme att bliva eftersökta av kvinnor.

I fråga om de olika undantagsbestämmelserna i 2 § 1 mom. behörighetslagen anförde de sakkunniga bland annat följande.

Vad först beträffar de befattningar vid *fångvårds- och uppfostringsanstalter m. fl. inrättningar,* vilka för närvarande enligt punkt 2 icke stå öppna för kvinnor, har den iakttagelsen kunnat göras, att den allmänna förskjutningen av uppgifterna inom detta område av socialvården från rent bevakande till uppfostrande och personligt vårdande skapat en större uppskattning av de kvinnliga arbetsinsatserna och ett ökat behov av kvinnlig arbetskraft. Icke minst gäller detta om skyddshemmen, där utrymme torde finnas för en kvinnlig insats av större omfattning än som nu är möjlig. Vad fångvårdsanstalterna angår erinra de sakkunniga om den under senare år fortgående differentiering av anstaltsklientelet, vilken åtminstone för vissa anstalters vidkommande synes ägnad att försvaga skälen för ett bibehållande av uteslutande manlig bevakningspersonal för manliga fångar.

Enligt de sakkunnigas mening tala alltså starka skäl för att denna undantagsbestämmelse upphäves.

Inom *sinnessjukvården* har utvecklingen otvivelaktigt gått i den riktningen, att sagda verksamhet i allt större utsträckning handhaves av kvinnor. Så t. ex. har, enligt vad de sakkunniga inhämtat, vid statens sinnessjukhus antalet översköterskebefattningar ökats i förhållande till antalet överskötarbefattningar; medan år 1931 mot 144 överskötare svarade 267 översköterskor, var proportionen år 1940 158 mot 351. Det förtjänar vidare framhållas, att de särskilda sakkunniga, som tillkallats för översyn av tjänsteförteckningen för statens sinnessjukhus m. m., i sitt den 18 januari 1943 avgivna betänkande kraftigt understrukit önskvärdheten av kvinnlig arbetskraft inom sinnessjukvården. Från auktorativt håll har sålunda uttalats, att de med sinnessjukvården förenade arbetsuppgifterna särskilt väl lämpa sig för kvinnor. Detta torde i viss utsträckning äga sin giltighet även om sådan verksamhet, som ursprungligen ansetts vara av den beskaffenhet att den »icke skall handhavas av kvinna», t. ex. tjänstgöring på manliga oroliga avdelningar. Mot bakgrunden av den utveckling som sålunda ägt rum framstår undantagsbestämmelsen i punkt 3 beträffande sinnessjukvården såsom obefogad, och de sakkunniga förorda att den upphäves.

Ett annat viktigt undantag utgöra de med vissa *polisuppgifter* förenade tjänster som avses i stadgandet under punkt 4. Bland dessa intaga de högre befattningarna vid länsstyrelserna och överståthållarämbetet i viss mån en särställning. Såsom skäl för undantagsbestämmelsens tillämpning på dem åberopade behörighetskommittén endast den omständigheten, att det här kunde bliva fråga om att med särskild auktoritet uppträda gentemot en folkmängd eller större allmänhet och därvid även taga befäl över sammandragen större polisstyrka. Kommitterade förmenade att, även om personliga förutsättningar för en dylik uppgift skulle kunna förefinnas hos en kvinna, just egenskapen att vara kvinna dock i det allmänna betraktelsesättet alltjämt utgjorde ett hinder för henne att vid dylika tillfällen uppträda med tillbörlig auktoritet.

De sakkunniga hålla före, att man här har lagt alltför stor vikt vid en hypotetisk uppgift. Möjligheten att en länschef eller hans närmaste män personligen skola behöva ingripa till stillande av upplopp synes icke böra tillmätas

avgörande betydelse, när det gäller att bedöma frågan huruvida de högre befattningarna vid länsstyrelserna skola stå öppna för kvinnor. Skulle behov uppkomma av ett ingripande från länsstyrelsens sida, lärer det i regel befinnas mest ändamålsenligt, att landsfogden i sin egenskap av länspolischef får uppgiften sig anförtrodd. Genom 1936 års reform av landsfogdeorganisationen har det ålagts landsfogden att under länsstyrelsen ansvara för och leda polisväsendet inom länet samt, efter länsstyrelsens förordnande, föra befälet över sammandragna polisstyrkor. Även om, på sätt första lagutskottet vid 1938 års riksdag uttalade, länsstyrelsernas ställning i förhållande till polisverksamheten icke undergått någon mera radikal förändring genom landsfogdereformen, synes det dock de sakkunniga påtagligt, att efter reformens genomförande möjligheten att en ämbetsman inom länsstyrelsen skall nödgas taga omedelbar befattning med allmänheten såsom polischef blivit ännu mera avlägsen. Enligt vad de sakkunniga inhämtat torde för övrigt 1939 års polisutredning komma att framlägga förslag om att skilja länsstyrelserna från ledningen av den egentliga polisverksamheten inom länen.

Samtidigt som det åberopade skälet för att undantaga länsstyrelsebefattningarna sålunda försvagats, har å andra sidan ökningen av de sociala uppgifterna otvivelaktigt medfört behov av att genom kvalificerad kvinnlig arbetskraft förstärka länsstyrelsernas sakkunskap på området.

I viss mån annorlunda ligger saken till, då det gäller befattningshavare inom den egentliga polisorganisationen, landsfogdarna däri inbegripna. Redan behörighetskommittén framhöll emellertid, att någon egentlig praktisk olägenhet icke torde föranledas av att, i enlighet med vad som skett i våra grannländer, låta kvinnor äga tillträde även till ifrågavarande tjänster. Den utveckling som på senare år ägt rum flerstädes utomlands har även visat, att utrymme finnes inom polisväsendet för en kvinnlig arbetsinsats, särskilt när det gäller uppgifter som innefatta omhändertagande och bevakning av kvinnor, barn och ungdom. Bestämmelserna i punkt 4 giva redan nu kvinnor möjlighet att utan hinder av förbudet i övrigt »för särskild uppgift» innehava anställning vid poliskår. Därmed har man alltså i princip godtagit tanken på kvinnliga polistjänstemän, låt vara att, på grund av olika omständigheter, dessas arbetsuppgifter icke blivit så omfattande som på vissa håll ansetts önskvärt. Genom undantagsbestämmelsens upphävande skulle även på detta område beredas ökad möjlighet att objektivt bedöma behovet av kvinnliga tjänster.

Av nu anförda skäl finna de sakkunniga, att punkt 4 bör upphävas.

Beträffande den i punkt 7 upptagna undantagsbestämmelsen rörande *gymnastiklärartjänsterna* yttrade kvinnoarbetskommittén bland annat att, om regeln att åt män förbehålla gymnastiklärarbefattningarna för manliga elever vore pedagogiskt riktig, samma fog funnes för att även utesluta män från behörighet att innehava liknande befattning när det gällde kvinnlig ungdom, detta i all synnerhet som det torde kunna antagas att manliga gymnastikmetoder mera skulle skada kvinnlig ungdom än vice versa. Kommitterade framhöllo emellertid som sin åsikt, att det vid lagens tillkomst icke enbart varit pedagogiska skäl, som avgjort frågan, utan i lika hög grad uppfattningen om det olämpliga i att ungdom vid kroppsliga övningar handleddes av en person av annat kön.

I den allmänna opinionen lärer dock denna inställning väsentligen ha förlorat sin förankring, och då frågan om pedagogisk skicklighet och lämplighet i sådana fall är svår att generellt avgöra, bör en fri konkurrens om befattningarna innebära den bästa garantien för att rätt person kommer på rätt plats. De sakkunniga ansluta sig alltså till kvinnoarbetskommitténs upp-

fattning och föreslå, att undantagsbestämmelsen rörande gymnastiklärartjänsterna borttages.

De övriga undantagsbestämmelserna avse huvudsakligen *militära och civilmilitära tjänster* samt sådana befattningar inom *tullverket* och *skogsstaten,* med vilka är förenad bevakningsskyldighet. Generellt kan sägas — såsom också framhållits av kvinnoarbetskommittén — att det icke synes föreligga direkta skäl, varför kvinnor i någon avsevärd utsträckning skulle söka sig till sådana befattningar. Om det manliga könets större lämplighet för dylika tjänster är oomtvistlig, torde i lag fastställda undantagsbestämmelser vara överflödiga.

Emellertid synes den utveckling som under senare år skett på det militära området giva vid handen, att den moderna krigsapparaten har visst behov av kvinnlig arbetskraft även vid sidan av de speciella områden — inom sjukvården och liknande — som traditionellt ansetts tillhöra kvinnan. I vårt land ha såväl vid luftbevakning som i andra arbetsuppgifter vid militära förband kvinnor med framgång anlitats, och det finnes även exempel på andra uppdrag inom krigsmakten, t. ex. som bibliotekarie vid fältbibliotek, där den kvinnliga arbetskraften utnyttjats. En formell kollision med behörighetslagens bestämmelser har i dylika fall undvikits genom att kvinnorna anställts genom arbetsavtal. Detta kan emellertid icke undanskymma det faktum, att den kvinnliga arbetskraften inom krigsmakten visat sig såväl behövlig som användbar, och detta synes de sakkunniga utgöra ett positivt skäl för att slopa undantagsbestämmelsen i punkt 1. Med hänvisning härtill och till förut anförda synpunkter föreslå de sakkunniga dess borttagande.

Om bevakningstjänsterna vid tullverket och skogsstaten yttrade redan behörighetskommittén, att det måhända kunde synas tämligen överflödigt att undantaga dem, då de näppeligen komme att eftersträvas av kvinnor. Orsaken till att denna grupp likväl undantogs var, att tjänsterna ansågos stå synnerligen nära den enligt behörighetskommitténs mening praktiskt sett kanske viktigaste av de övriga undantagna tjänstegrupperna, nämligen de befattningar som avse upprätthållande av allmän ordning och säkerhet. De sakkunniga hålla före, att det väl icke heller nu föreligger några egentliga skäl för att i allmänhet öppna dessa befattningar för kvinnor. Konsekvensen synes dock bjuda att, om man upphäver punkt 4, även punkterna 5 och 6 slopas. Det torde för övrigt enligt de sakkunnigas mening icke finnas tillräcklig anledning att bibehålla en undantagsbestämmelse enbart för denna grupp.

På grund av det anförda ha de sakkunniga föreslagit, att samtliga undantagsbestämmelser i 2 § 1 mom. behörighetslagen upphävas. Vad angår den särskilda bestämmelsen i 2 mom. angående kvinnas tillträde till domartjänst ha de sakkunniga framhållit att denna numera saknade praktisk betydelse och saklöst torde kunna undvaras. I detta sammanhang ha de sakkunniga erinrat om att frågan om kvinnas tillträde till prästerliga och andra kyrkliga tjänster icke innefattades i de sakkunnigas uppdrag.

Enligt de sakkunniga vore den naturliga formen för ett genomförande av likställighetsprincipen i fråga om tillträde till icke-kyrkliga tjänster att ur grundlagen borttoges det där stadgade förbehållet beträffande Kungl. Maj:ts utnämningsrätt. Det syntes emellertid angeläget, att den föreslagna nya ordningen trädde i tillämpning utan det dröjsmål som vore förbundet med en grundlagsändring. De reviderade grunder för kvinnas rätt att innehava stats-

tjänst och annat allmänt uppdrag, som de sakkunnigas förslag innebure, borde därför i första hand komma till uttryck i en ny behörighetslag, utfärdad med stöd av § 28 regeringsformen i dennas nuvarande lydelse. Det definitiva fullföljandet av likställighetsprincipen borde därefter ske genom att § 28 regeringsformen liksom övriga av reformen påverkade grundlagsparagrafer underkastades erforderlig omredigering.

I enlighet härmed ha de sakkunniga framlagt *dels* förslag till lag om kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag och *dels* förslag till ändrad lydelse av §§ 17, 21, 27 och 28 regeringsformen.

Förslaget till ny behörighetslag överensstämmer med den nu gällande lagen såtillvida som däri fastslås den allmänna grundsatsen att i fråga om behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag kvinna skall vara likställd med man. I fråga om kvinnas behörighet att innehava prästerlig eller annan kyrklig tjänst hänvisas dock, liksom nu, till vad därom särskilt stadgas. Samtliga övriga bestämmelser i den nuvarande lagen bortfalla. Enligt förslaget skall med den nya lagens ikraftträdande 1923 års lag upphöra att gälla, varjämte föreskrives att genom nya lagen upphäves vad eljest finnes i lag eller särskild författning stadgat stridande mot den nya lagens bestämmelser.

I fråga om grundlagsändringarna ha de sakkunniga åberopat en utredning angående tolkningen av regeringsformen § 28, vilken verkställts av professorn i förvaltningsrätt och statsrätt med folkrätt vid Lunds universitet Erik Fahlbeck i egenskap av tillkallad särskild expert. De av de sakkunniga föreslagna grundlagsändringarna framgå av följande av de sakkunniga lämnade redogörelse för desamma:

Enligt den nuvarande lydelsen av *§ 28 regeringsformen* äger Konungen att i statsrådet utnämna och befordra »infödde svenske män» till alla de ämbeten och tjänster, som där avses. De sakkunniga föreslå, att de citerade orden utbytas mot »svenske medborgare». Borttagandet av kravet på att vederbörande skall vara svensk medborgare på grund av födsel kan synas innebära en utvidgning av Kungl. Maj:ts utnämningsrätt i förhållande till vad som för närvarande gäller. Såsom av professor Fahlbecks utredning framgår, torde emellertid i praktiken denna utvidgning endast vara skenbar. I fråga om naturaliserade utlänningar gäller redan enligt § 33 regeringsformen, att de — såvitt nu är i fråga — skola njuta samma rättigheter och förmåner som infödda svenska medborgare, och det synes vara ställt utom tvivel att såväl enligt doktrinen som i praxis under sistnämnda stadgande inbegripas även sådana svenska medborgare som vunnit sin medborgarrätt på annat sätt än genom födsel eller naturalisation i egentlig bemärkelse. Då de sakkunniga anse sig böra föreslå att den berörda luckan i bestämmelserna nu fylles, oaktat detta måhända kan anses falla utanför deras uppdrag, kunna de åberopa det förhållandet att av nu åsyftade svenska medborgare en betydande grupp — troligen den största — utgöres av kvinnor, vilka förvärvat sitt medborgarskap genom giftermål. Det synes de sakkunniga lämpligt, att i förevarande sammanhang grundlagstexten gives sådan avfattning att därav otvetydigt framgår, att ifrågavarande svenska medborgare med hänsyn till tjänstekompetens icke ha sämre ställning än andra. — De särskilda bestämmelserna i § 28 angående Konungens rätt att till vissa

befattningar utnämna utlänningar böra samtidigt ändras genom att orden »utländske män» (»utländsk man») ersättas med annat uttryck, som omfattar även kvinnor.

Som en följd av dessa ändringar bör den allmänna bestämmelsen om kvinnas likställighet med man utgå ur andra stycket av § 28. Detta stycke kommer då att innehålla endast stadgandet om inskränkning i kvinnas behörighet till prästerlig tjänst. Av redaktionella skäl synes därefter en omkastning av ordningsföljden mellan nuvarande andra och tredje styckena vara motiverad.

I anslutning till de sålunda föreslagna ändringarna i § 28 föreslå de sakkunniga, att i *§§ 17, 21 och 27 regeringsformen* vidtagas redaktionella jämkningar genom att ordet »män» (»man») utbytes mot »personer» (»person»). Även om där avsedda ämbeten och uppdrag innefattas under bestämmelserna i § 28 och de nu förordade ändringarna följaktligen skulle kunna betecknas såsom formellt obehövliga, synes det dock icke lämpligt att bibehålla ordalag, vilka, enligt vad erfarenheten utvisar, kunna giva anledning till olika uppfattning om deras rätta innebörd.

De sakkunniga ha diskuterat frågan, huruvida de sålunda föreslagna ändringarna i regeringsformen vore tillfyllest för att med allmängiltig verkan fastslå principen om könens likaberättigande till statliga tjänster och uppdrag, så att behörighetslagen därefter helt skulle kunna slopas. Denna fråga synes ha besvarats nekande av kvinnoarbetskommittén, som hänvisat till att § 28 regeringsformen reglerar endast fullmaktstjänsterna, medan behörighetslagen enligt sitt principiella stadgande bekräftar kvinnornas behörighet till samtliga tjänster. De sakkunniga ha emellertid, med stöd av professorn Fahlbecks utlåtande, ansett, att inga särskilda föreskrifter angående icke-fullmaktstjänster vore behövliga, sedan den föreslagna ändringen i § 28 regeringsformen genomförts. Det syntes icke kunna med skäl göras gällande att, sedan likställighetsprincipen blivit grundlagsfäst beträffande av Kungl. Maj:t tillsatta tjänster, samma princip icke skulle gälla i fråga om de befattningar som tillsattes av ämbetsmyndigheterna under Kungl. Maj:t. Vad som icke finge hindra Kungl. Maj:t, när det gällde statens högsta ämbeten, borde ej heller få utgöra kompetenshinder i fråga om de mindre viktiga befattningar som tillsattes av ämbetsmyndighet. Från denna ståndpunkt ha de sakkunniga ansett, att efter grundlagsändringens slutliga antagande den nya behörighetslagen ej längre fyllde någon uppgift utan kunde och borde slopas. I enlighet härmed har i förslaget till ny behörighetslag upptagits bestämmelse att lagen skall gälla till dess Kungl. Maj:t låtit i riksdagen upplästa öppet brev, att kungörelse utfärdats om ändrad lydelse av §§ 17, 21, 27 och 28 regeringsformen.

Slutligen ha de sakkunniga till behandling upptagit frågan, huruvida vissa tjänster kunde förbehållas det ena eller andra könet även efter det att i enlighet med de sakkunnigas förslag en i princip fullständig likställighet mellan könen genomförts.

I sitt betänkande framhöll kvinnoarbetskommittén med avseende närmast på militära och därmed i behörighetslagen likställda befattningar, att även

om de legala förbuden för kvinnor att innehava dylika befattningar slopades, myndigheterna borde besitta vissa medel att taga praktiskt nödvändiga hänsyn till olika tjänsters behov. Kommittén betonade i anslutning därtill, att den allmänna opinionen torde kräva en möjlighet att i enskilda fall bedöma mäns och kvinnors kvalifikationer för en tjänst i viss mån olika med hänsyn till praktisk lämplighet och speciella lokala behov. Man torde sålunda kunna komma att finna det önskvärt förhindra, att till följd av en principiellt genomförd likställighet samtliga befattningar inom vissa tjänsteområden bleve besatta av representanter för endast det ena könet.

I professorn Fahlbecks utlåtande har — under förutsättning att de i regeringsformen § 28 stipulerade kompetensvillkoren, avseende t. ex. kön eller trosbekännelse, borttoges — uppställts frågan, huruvida Kungl. Maj:t (underförstått Kungl. Maj:t och riksdagen) respektive underordnad myndighet likväl ägde att i administrativ väg (genom lagstiftning) i särskilda fall fastställa kön eller trosbekännelse såsom villkor för viss statstjänst, eller om under angivna förutsättning regeringsformen § 28 bleve så att förstå, att dessa forna kompetensvillkor ej längre finge stipuleras.

Enligt professorn Fahlbeck belystes denna fråga lämpligen med utgångspunkt från den i regeringsformen § 28 stadgade allmänna befordringsgrunden »förtjänst och skicklighet», vilken förutsattes bliva bibehållen. Uttrycket »förtjänst» hade allmänt tolkats såsom det i utövad tjänst nedlagda, väl vitsordade arbetet, vilket i praktiken sammanfölle med antalet tjänsteår. Beträffande åter »skicklighet», vilken befordringsgrund speciellt avsåge den första anställningen i statstjänst, plägade man numera häri inlägga krav på såväl teoretisk kunskap och studier som den »genom praktisk utövning styrkta och antagliga förmågan», »skickligheten och förtjänsten i förhållande till den lediga befattningens beskaffenhet och uppgifter» (Reuterskiöld), varvid andra omständigheter, som ur allmän synpunkt kunde vara av betydelse, finge beaktas (Malmgren), »duglighet över huvud, fritt bedömd med hänsyn just till den ifrågavarande tjänsten» (Herlitz, Myrberg). I äldre rätt, som i detta avseende måste särskilt beaktas vid tolkningsfrågor avseende svensk förvaltning, hade liknande synpunkter avseende begreppet »skicklighet» kommit till synes.

Vid sidan av teoretiska insikter skulle sålunda beaktas lämpligheten i övrigt, objektivt bedömd, för ifrågavarande befattning. Att härvidlag även fysiska förutsättningar måste tillmätas betydelse vid bedömningen av »skickligheten» för viss befattning vore uppenbart. Så hade t. ex. alltid varit förhållandet beträffande militära befattningar, liksom befattningar avseende upprätthållande av ordning och säkerhet medelst maktmedel. Det kunde räcka att, från gällande rätt, hänvisa till den s. k. besiktningskungörelsen den 16 januari 1942 (nr 23) och besiktningsreglementet samma dag (nr 24), vari detaljerade föreskrifter lämnades angående bestämningen av lämplighet respektive olämplighet för militärtjänstgöring och -tjänst med hänsyn till diverse fysiska egenskaper. Men även beträffande så från världslig våldsmakt skilda tjänster som de prästerliga stadgades vissa fysiska egenskaper såsom kompetensvillkor: 1686 års kyrkolag stadgade i kap. 19 § 2, att utövare av prästämbetet skulle, förutom åtskilliga angivna egenskaper av moralisk art, äga »rent och tydligt målföre» och vara fri från hinderliga fel hänförliga till minne och uttal samt ej finge besväras av lytta lemmar, så att gudstjänstutövningen hindrades.

Naturligt vore, när »skicklighet» även måste anses innefatta fysisk lämplighet, att könet bleve av viss betydelse, där saken gällde speciella befattningar. Redan kyrkolagen hade sålunda i kap. 4 § 4 föreskrivit, att till barnmorskor och jordegummor — befattningar, vilka visserligen icke varit att betrakta såsom statstjänster — skulle antagas och förordnas »gudfruktiga, ärliga, nyktra och i sådana beställningar väl förfarna kvinnor». Beträffande militära m. fl. befattningar enligt vad nyss sagts förutsattes såsom regel att desamma besattes med män. Befordringsgrunden »skicklighet» i regeringsformen § 28, riktigt tolkad, krävde detta.

Professorn Fahlbecks utlåtande utmynnar i slutsatsen, att den framställda frågan, huruvida ett avlägsnande ur regeringsformen § 28 av kompetensvillkoren kön eller trosbekännelse såsom konsekvens komme att innebära förbud för Kungl. Maj:t respektive underordnad myndighet att ändock stipulera dessa villkor för vissa slag av befattningar, borde, med beaktande av de i grundlagsbudet kvarstående allmänna befordringsgrunderna »förtjänst och skicklighet», besvaras nekande. I vissa, låt vara sällsynta, fall krävde tvärtom hänsyn till begreppet »skicklighet» i regeringsformen § 28, tolkat med beaktande av dess rättshistoriska innebörd, att kön eller trosbekännelse stipulerades såsom villkor respektive hinder för tjänsten i fråga. Sakens natur syntes i dylika, förut exemplifierade fall överensstämma med den betydelse som författningsutveckling och doktrin inlagt i denna befordringsgrund.

De sakkunniga erinra i detta sammanhang om att beträffande åtskilliga befattningar sådana kompetensfordringar uppställts, att befattningarna i själva verket kommit att stå öppna endast för det ena eller det andra könet. Så vore exempelvis fallet med militära beställningar, till vilka — oavsett behörighetslagens undantagsbestämmelse — endast de som genomgått viss militär utbildning kunde vinna tillträde, och liknande krav gällde även på sina håll inom den civila förvaltningen. I andra fall fordrades att vederbörande genomgått utbildningskurser, vilka — enligt de sakkunnigas mening stundom till synes utan bärande skäl — stode öppna endast för män eller endast för kvinnor. Beträffande vissa befattningar angåve redan deras beteckning, att de vore förbehållna det ena eller andra könet; manliga dylika tjänster vore fåtaliga, kvinnliga däremot ej ovanliga.

Enligt de sakkunnigas mening borde ett borttagande av de i lag fastställda undantagen från likställighetsprincipen icke förhindra att en dylik differentiering fortfarande skedde, förutsatt att den vore grundad på praktiskt nödvändiga hänsyn. Vad särskilt beträffade tjänstebeteckningarna kunde det väl synas önskvärt, att »neutrala» dylika genomgående infördes; såsom tjänsteförteckningssakkunniga framhållit torde emellertid förutsättningar för genomförandet av en sådan ändring knappast föreligga. Av det av professorn Fahlbeck avgivna utlåtandet framginge, att den föreslagna ändringen i § 28 regeringsformen — som innebure allenast att en inskränkning i Kungl. Maj:ts utnämningsrätt avlägsnades — icke kunde anses medföra hinder för Kungl. Maj:t respektive underordnad myndighet att föreskriva visst kön såsom kompetensvillkor för vissa slag av befattningar. Hänsyn till begreppet »skick-

lighet» i § 28 skulle tvärtom i enstaka fall kräva, att visst kön stipulerades såsom villkor eller hinder för tjänsten i fråga. Det torde kunna förutsättas, att rätten till differentiering komme att utövas med varsamhet. Tillräcklig garanti mot missbruk syntes ligga däri att tillämpningen skedde under konstitutionellt ansvar.

Yttranden över de sakkunnigas förslag.

Över de sakkunnigas betänkande ha efter remiss yttranden avgivits av överbefälhavaren, krigshovrätten, fångvårdsstyrelsen, styrelsen för statens uppfostringsanstalt å Bona, socialstyrelsen, styrelsen för statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö och statens alkoholistanstalt därstädes, styrelsen för statens alkoholistanstalt å Venngarn, medicinalstyrelsen, generaltullstyrelsen, skolöverstyrelsen, domänstyrelsen, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser, yrkeskvinnors riksförbund, svenska kvinnoföreningars samarbetskommitté, akademiskt bildade kvinnors förening, Fredrika-Bremer-förbundet, svenska landsbygdens kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, folkpartiets kvinnoförbund, högerns centrala kvinnoråd, tjänstemännens centralorganisation och landsorganisationen i Sverige. Överståthållarämbetet har vid sitt utlåtande fogat yttranden av polismästaren samt ordningspolis- och kriminalpolisintendenterna i Stockholm. Länsstyrelsen i Örebro län har bifogat yttranden av landsfogden i länet samt magistraten och poliskammaren i Örebro. Vissa andra länsstyrelser ha bifogat yttranden av landsfogden eller länsavdelningen av föreningen Sveriges landsfiskaler. Åtskilliga av de hörda myndigheterna, särskilt inom fångvården och polisväsendet, ha uttalat sig allenast i vad förslaget berör myndigheternas arbetsområden.

De sakkunnigas förslag, att de i regeringsformen upptagna bestämmelserna om begränsning av kvinnas behörighet till statstjänst skulle upphävas utom såvitt angår prästerliga tjänster och att, intill dess grundlagsändringen bleve slutligt genomförd, i särskild lag skulle fastslås att kvinna i nämnda avseende ägde lika behörighet som man, har i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *krigshovrätten, fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, styrelsen för statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö och statens alkoholistanstalt därstädes, styrelsen för statens alkoholistanstalt å Venngarn, medicinalstyrelsen* samt *länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs* och *Västernorrlands län* ävensom av *samtliga de hörda sammanslutningarna utom vissa länsavdelningar av föreningen Sveriges landsfiskaler.*

De myndigheter som närmare utvecklat skälen för sitt tillstyrkande av förslaget ha därvid mestadels även åberopat den av de sakkunniga framhållna möjligheten att i instruktioner eller reglementen från Kungl. Maj:ts eller underordnad myndighets sida meddela inskränkande föreskrifter om kvinnas behörighet till viss tjänst.

Sålunda anför *socialstyrelsen:*

Förslaget har icke den innebörden, att könet icke skall ha någon som helst betydelse vid tillsättandet av statliga tjänster. Enligt de sakkunnigas mening bör borttagandet av de i lag fastställda undantagen från likställighetsprincipen icke förhindra, att en differentiering efter kön fortfarande sker, förutsatt att den är grundad på praktiskt nödvändiga hänsyn. Hänsyn till den i § 28 regeringsformen stadgade befordringsgrunden »skicklighet» kan — framhålles i betänkandet — i enstaka fall tvärtom kräva, att visst kön stipuleras som villkor eller hinder för vissa tjänster.

Enligt socialstyrelsens mening ligger förslagets betydelse främst däri, att det vid varje tidpunkt möjliggör en omprövning av lämpligheten av en statlig befattnings tillsättande med manlig eller kvinnlig innehavare. Kungl. Maj:t och ämbetsmyndigheterna bliva icke bundna av stela, i allmän lag gjorda undantag och begränsningar. Hänsyn kan lättare tagas till skiftningar i arbetsuppgifternas art och till nya rön och uppfattningar angående förutsättningarna för tjänstbarheten.

Inom socialvården har kvinnan en stor uppgift att fylla. Särskilt starka skäl måste anses föreligga för ett undanröjande av de legala hindren för kvinnans arbete på detta område. Styrelsen vill samtidigt uttala en förhoppning, att genomförandet av en principiell likställighet mellan man och kvinna i fråga om behörighet att innehava statstjänst även skall förmå kommuner och enskilda att till ny prövning upptaga frågan om lämpligheten av att utvidga området för kvinnans arbetsinsatser.

Länsstyrelsen i Kronobergs län har framhållit, att de för närvarande gällande undantagen från principen om kvinnans likställighet i fråga om tillträde till statstjänst på sin tid tillkommit ur synpunkten att erhålla den bäst kvalificerade för det slag av tjänst som varit i fråga. Ett borttagande av dessa undantag under de av de sakkunniga åberopade omständigheterna syntes — samtidigt som principen om likställighet mellan man och kvinna beträffande tillträde till statens tjänst helt infördes — ändock giva möjlighet till de differentieringar, som under varje tid på detta område kunde anses vara för olika förhållanden lämpliga.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför:

Den tidigare gällande gränslinjen mellan manlig verksamhet och kvinnlig verksamhet har under senare år, icke minst under nu rådande krigsförhållanden, allt mer utplånats. Till och med inom ett sådant område som det rent militära, vilket man ansett helt förbehållet män, ha kvinnor i allt större utsträckning kunnat tagas i anspråk. Att under sådana förhållanden fortfarande utestänga kvinnorna från de i behörighetslagen angivna befattningarna och uppdragen skulle enligt länsstyrelsens mening innebära ett konserverande av ett utvecklingsskede, som redan passerats eller håller på att passeras. I likhet med de sakkunniga anser därför länsstyrelsen, att den gällande behörighetslagen bör upphävas och att genom lagstiftning bör fastslås kvinnans principiella likställighet med mannen när det gäller beklädande av statstjänst eller statligt uppdrag.

Fortfarande kommer givetvis att finnas vissa verksamhetsområden, som i regel böra vara förbehållna män, liksom andra verksamhetsområden bäst lämpa sig för kvinnor. Dessa synpunkter synas emellertid tillräckligt kunna beaktas vid den lämplighetsprövning, som alltid skall ske vid tillsättningen av allmänna tjänster och uppdrag. Faran för att kvinnor genom behörighets-

lagens upphävande skola få tillträde till tjänster, som helst böra beklädas av män, synes i varje fall icke vara större än att för en utpräglad manlig eller kvinnlig befattning utväljes en mindre lämplig manlig respektive kvinnlig innehavare.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län uttalar:

Ur principiell synpunkt förmenar länsstyrelsen, att kvinna ifråga om behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag bör vara likställd med man, och att alltså vid tjänstetillsättning de personliga kvalifikationerna oberoende av könet böra vara avgörande.

En annan sak är, att vissa befattningar redan genom sin beskaffenhet lämpa sig uteslutande eller företrädesvis för personer av visst kön. Huruvida särskilda lagbestämmelser krävas för att detta förhållande skall vid tjänstetillsättning kunna tillbörligt beaktas, lärer väsentligen bliva beroende av vilken innebörd som gives befordringsgrunden »skicklighet» enligt sista stycket i § 28 regeringsformen. Därest, såsom synes vara doktrinens mening, begreppet »skicklighet» här får så tolkas, att däri innefattas även den lämplighet för den speciella befattningen, som äger samband med vederbörandes kön, torde tillräckliga skäl icke föreligga att i grundlag eller särskild allmän »behörighetslag» bibehålla några undantagsbestämmelser för vissa befattningar.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anför:

Vid behandlingen av förslaget till nu gällande behörighetslag befarades från flera håll, att kvinnorna skulle komma att tränga in på arbetsområden, som vore för dem mer eller mindre främmande. Dessa farhågor ha så småningom visat sig överdrivna eller rent av obefogade. Erfarenheterna från senare tid torde nämligen ha visat, att även vid besättandet av tjänster, som fallit utanför behörighetslagen, urvalet i fråga om tjänsteinnehavare nära nog ordnat sig självt till det helas båtnad utan tvingande lagbestämmelser. Dessa erfarenheter torde enligt länsstyrelsens förmenande tydligt tala för ett medgivande från det allmännas sida av fri konkurrens könen emellan i fråga om befattningar i allmän tjänst. Då länsstyrelsen sålunda för sin del anser sig kunna i princip dela de sakkunnigas uppfattning i fråga om behörighetslagens upphävande, sker detta i den förväntan, att det rekryterings- och befordringsförfarande, som redan tillämpas på olika områden, även i framtiden kommer att, med hänsynstagande till grundlagens bud om skicklighet och förtjänst, bliva en tillräcklig garanti för att varje befattning besättes med den för densamma i varje särskilt fall mest lämpliga personen, ett avgörande som väl med fullt förtroende torde kunna överlämnas åt de tjänstetillsättande myndigheterna. Därest ytterligare garantier härutinnan skulle anses erforderliga för tillgodoseende av kravet om rätt man på rätt plats, torde detta lämpligast kunna erhållas genom bestämmelser i instruktioner och tjänstereglementen.

Liknande uttalanden ha gjorts av *länsstyrelserna i Södermanlands, Gotlands, Blekinge* och *Västernorrlands län.*

I några yttranden har de sakkunnigas förslag i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran, därvid dock uppställts såsom förutsättning, att sådana inskränkande bestämmelser beträffande vissa tjänster, som funnes böra meddelas i administrativ ordning, bleve utfärdade redan i samband med lagändringen. Uttalanden i denna riktning ha gjorts av *överbefälhavaren, skolöverstyrelsen* och *länsstyrelsen i Skaraborgs län.*

Länsstyrelsen i Skaraborgs län anför sålunda följande.

Även om man rent allmänt anser lyckligast och mest ändamålsenligt, att kvinnan framför allt har sin arbetsuppgift på hemlivets område, lärer man dock i likhet med de sakkunniga och i överensstämmelse med en numera ganska allmänt vedertagen opinion ej kunna ogilla regeln om könens principiella likställighet vid tjänstetillsättningar. Därav följer dock icke — såsom de sakkunniga också framhållit — att denna regel i praktiken låter sig genomföra på alla områden. Vissa tjänster och uppdrag kunna utan vidare anses vara av den art, att det för en var är uppenbart, att de i de särskilda fallen böra vara förbehållna enbart män eller enbart kvinnor. De sakkunniga ha också vidrört detta förhållande men uttalat sig för att vid behov särskilda föreskrifter därom i instruktioner och reglementen äro att föredraga framför i lagform fastställda, efter kön bestämda kompetenskrav. I detta uttalande ligger alltså ett medgivande, att grundregeln kan böra åtföljas av undantagsföreskrifter. Klart är också, att många fall torde komma att uppstå, där olika meningar yppa sig såväl mellan myndigheter inbördes och mellan de sökande som ock inom en myndighet, huruvida vid tillsättande av en befattning eller ett uppdrag man eller kvinna principiellt skall ifrågakomma. Det torde därför icke vara obefogat att, samtidigt med att likställighetsregeln förordas och genomföres principiellt, de undantagsföreskrifter, som böra förekomma, åtminstone komma under diskussion och bedömande.

I fråga om de av överbefälhavaren och skolöverstyrelsen åsyftade inskränkningarna i likställighetsregeln må hänvisas till den redogörelse som i det följande kommer att lämnas i anslutning till de särskilda punkterna i behörighetslagen.

Å andra sidan ha i vissa av de yttranden, vari de sakkunnigas förslag tillstyrkts, framförts erinringar mot tanken att efter en lagändring i enlighet med förslaget inskränkningar i kvinnas behörighet till viss statstjänst skulle kunna göras i administrativ ordning. Sålunda anför *yrkeskvinnors riksförbund:*

I likhet med de sakkunniga anser riksförbundet, att den offentliga tjänsten, även om behörighetslagens undantagsbestämmelser tagas bort och förhållandena få utveckla sig under fri konkurrens, innehåller tillräckligt många moment, som borgar för att en utveckling i mindre lämplig riktning icke sker.

De sakkunniga tyckas emellertid icke odelat ha litat till att ett riktigt urval på nämnt sätt skall äga rum. På annat sätt torde man icke kunna uppfatta den av dem antydda utvägen att föreskrifter i särskilda instruktioner och reglementen skola kunna förekomma, innehållande särskilda kompetenskrav för vissa tjänster. Denna utväg borde enligt de sakkunniga hellre anlitas än att i lagform fastställa sådana kompetenskrav, bestämda efter kön. Såsom riksförbundet uppfattat detta förslag inrymmer detta möjlighet att direkt eller indirekt förbehålla vissa tjänster för enbart manliga eller enbart kvinnliga sökande. Denna tolkning får stöd av det av statsrättsexperten professor Fahlbeck avgivna särskilda yttrandet, vari denne uttalat, att § 28 regeringsformen efter den föreslagna ändringen icke skulle medföra hinder för Kungl. Maj:t eller underordnad myndighet att föreskriva visst kön som kompetensvillkor för vissa befattningar.

Riksförbundet måste för sin del taga avstånd från den framförda tanken att icke endast Kungl. Maj:t utan även underordnad myndighet skall ha rätt att reservera tjänster för manlig respektive kvinnlig sökande och alldeles särskilt från förslaget i dess formulering att Kungl. Maj:t respektive underordnad

myndighet skall kunna föreskriva visst kön såsom kompetensvillkor för *vissa slag* av befattningar. Även om, såsom de sakkunniga framhållit, de bestämmande myndigheterna handla under konstitutionellt ansvar, föreligger enligt riksförbundets uppfattning fara för att en dylik bestämmanderätt missbrukas och vägen öppnas för en icke motiverad uppdelning av offentliga tjänster. Regeringsformens § 28, som ju förutsätter att den skickligaste d. v. s. den lämpligaste skall utses till viss tjänst, bör lämna tillräckliga garantier för att på grund av kön olämpliga sökande icke komma i fråga till eventuella tjänster. Att i enstaka fall hänsyn tages till att visst kön kan anses som särskild kompetens anser riksförbundet naturligt, men detta bör icke kunna föranleda att vissa befattningar generellt inskränkas till att endast kunna sökas av representanter för det ena könet.

De farhågor, som ovan antytts, kunna icke anses ogrundade med tanke på den utveckling, som nu på många håll spåras, i det att underordnade myndigheter i strid mot behörighetslagens anda och mening förbehålla vissa tjänster och utbildningskurser för sökande av visst kön.

Svenska kvinnoföreningars samarbetskommitté har, under åberopande av huvudsakligen samma motivering, framställt invändning mot att underordnad myndighet skulle ha rätt att reservera tjänster för manlig respektive kvinnlig sökande. Rätten att beteckna viss befattning som manlig eller kvinnlig, vilken rätt endast i undantagsfall borde komma till användning, borde enligt samarbetskommitténs mening uteslutande förbehållas Kungl. Maj:t. *Akademiskt bildade kvinnors förening* har uttalat, att enligt föreningens mening underordnade myndigheter under inga omständigheter borde äga rätt att bestämma, huruvida tjänster skulle kungöras lediga för endast manliga eller kvinnliga sökande. Därest det i undantagsfall kunde anses lämpligt att i en tjänsteförteckning beteckna viss befattning såsom manlig eller kvinnlig, borde detta bliva föremål för riksdagens prövning. *Fredrika-Bremer-förbundet* har anfört, att med kännedom om de betydande och i vissa fall mot lagens anda stridande svårigheter, som redan mött kvinnor med avseende på utnämnande och befordran i statstjänst, förbundet funne de sakkunnigas nu ifrågavarande uttalande ägnat att ingiva farhågor för godtyckligt förfarande gentemot kvinnliga sökande. Dessa farhågor gällde framför allt sådana fall, då utnämning skedde genom underordnad myndighet. *Folkpartiets kvinnoförbund* har anfört farhågor för att med den erfarenhet man hade av fördomar, varmed kvinnorna i regel betraktades i nya tjänster, underordnade myndigheter många gånger skulle komma att lägga subjektiva synpunkter på begreppet skicklighet, och har därför uttalat en förhoppning om att i den väntade propositionen i ämnet en tolkning komme att göras, som förhindrade varje godtycke. *Högerns centrala kvinnoråd* uttalar, att det låge i sakens natur, att hänsyn till begreppet skicklighet i enstaka fall måste kräva att visst kön stipulerades såsom villkor eller hinder för en tjänst, men uttrycker en allvarlig förhoppning, att detta icke skulle komma att innebära en ny behörighetslag i praktiken, då erfarenheten visat, att orättvisor många gånger uppstått just genom detta förfaringssätt. Endast i mycket uppenbara fall borde hänvisning ske till de rent fysiska förutsättningarna.

Även i vissa av de yttranden, vari förslaget i princip avstyrkts, ha liknande erinringar framkommit.

Några myndigheter ha tillstyrkt de sakkunnigas förslag till grundlagsändringar men ansett anledning icke föreligga att vidtaga någon omedelbar ändring i behörighetslagen i avbidan på slutligt genomförande av grundlagsändringen. *Länsstyrelsen i Västerbottens län,* som i princip anslutit sig till grundsatsen om kvinnas likställighet med man i fråga om rätt att innehava statstjänst eller andra offentliga uppdrag, har sålunda ifrågasatt nödvändigheten av att fastställa en sådan likställighetsregel genom särskild lagstiftning i en ny behörighetslag. Sedan grundlagen ändrats på sätt de sakkunniga föreslagit, skulle behörighetslagen ej längre fylla någon uppgift utan kunna och böra slopas. I avvaktan på genomförandet av denna grundlagsändring syntes gällande behörighetslag utan större vådor kunna äga fortsatt tillämpning. Liknande uttalanden ha gjorts av *styrelsen för statens uppfostringsanstalt å Bona* samt *länsstyrelsen i Södermanlands län.*

De sakkunnigas förslag har avstyrkts av *generaltullstyrelsen, överståthållarämbetet* samt *länsstyrelserna i Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Hallands, Jämtlands* och *Norrbottens län.* Dessa myndigheter ha i stället ifrågasatt att de i behörighetslagen upptagna undantagen från likställighetsregeln skulle underkastas revision.

Sålunda anför *överståthållarämbetet:*

Av den verkställda utredningen framgår, att vissa av de i behörighetslagen intagna undantagsbestämmelserna numera framstå såsom mindre motiverade, och överståthållarämbetet har därför icke något att erinra mot att en revision av behörighetslagen kommer till stånd. Såsom jämväl de sakkunniga framhållit, finnes det emellertid åtskilliga tjänster, för vilka kvinnor alltjämt måste anses såsom mindre lämpade, och överståthållarämbetet anser sig därför icke kunna tillstyrka, att samtliga i lagen intagna undantagsbestämmelser bliva upphävda. De sakkunniga ha visserligen hänvisat till att det med stöd av den av professor Fahlbeck hävdade uppfattningen angående innebörden av befordringsgrunden »skicklighet» vore möjligt att i särskilda instruktioner och reglementen intaga sådana bestämmelser, att visst kön uppställdes såsom kompetensvillkor. Överståthållarämbetet får emellertid ifrågasätta, huruvida ett dylik hänsynstagande till den fysiska lämpligheten är förenlig med den vedertagna tolkningen av den nu nämnda befordringsgrundens innebörd och står i överensstämmelse med de principer, som i allmänhet komma till användning vid tillsättning av sådana tjänster, som enligt behörighetslagen stå öppna för såväl män som kvinnor. Professor Fahlbeck synes visserligen förutsätta, att fysisk lämplighet endast i vissa speciella fall skall vara av avgörande betydelse vid tjänstetillsättningar. Om emellertid denna princip överhuvud taget vinner insteg inom förvaltningen är det att befara, att den kan komma att tillämpas även vid tillsättningar av sådana tjänster, som nu ligga utanför undantagsbestämmelsernas område, och att visst kön sålunda i ökad utsträckning uppställes som kompetensvillkor eller i varje fall hänsyn tages härtill vid val mellan olika sökande med för övrigt lika förutsättningar för den sökta befattningen.

Den av de sakkunniga anvisade utvägen, att Kungl. Maj:t eller underord-

nad myndighet ägde fastställa visst kön som kompetensvillkor, sedan i allmän lag fastställts grundsatsen om kvinnans jämställdhet med mannen vid befordran, skulle enligt överståthållarämbetets förmenande för övrigt stå i klar strid mot svensk rättsuppfattning. Genom ett godkännande av denna princip skulle dessutom vägen öppnas för godtycke och anledning finnas befara att en sådan åtgärd, i stället för att leda till ökade utsikter för kvinnliga aspiranter, tvärtom skulle medföra att dessa i ökad omfattning funne sig utestängda vid konkurrensen med manliga befattningshavare.

Generaltullstyrelsen har uttalat, att styrelsen icke kunde finna de av de sakkunniga anförda skälen för ett fullständigt slopande av undantagsbestämmelserna i behörighetslagen övertygande, utan att den riktigaste vägen för en revision av lagstiftningen syntes vara att de undantagsbestämmelser, som visat sig medföra hinder för önskvärd användning av kvinnlig arbetskraft, omarbetades och att övriga undantagsbestämmelser bibehölles. Därest en eventuell lagändring begränsades till det strängt nödvändiga, erhölles också säkrare garantier för att utvecklingen på området komme att gå i rätt riktning. Särskilt med hänsyn till ovissheten, huru förhållandena på arbetsmarknaden kunde komma att gestalta sig under de närmaste åren, borde förhandenvaron av sådana garantier tillmätas viss vikt. De sakkunniga hade visserligen antytt möjligheten av att genom i administrativ ordning utfärdade föreskrifter söka förebygga, att mindre tjänlig arbetskraft komme till användning på den bättre kvalificerades bekostnad, samt hade uttalat att sådana föreskrifter vore att föredraga framför i lagform fastställda, efter kön bestämda kompetenskrav. Med anledning härav finge emellertid framhållas, att även om upphävande av nu i lag fastställda inskränkningar i kvinnas behörighet att innehava statstjänst icke skulle utgöra hinder att i administrativ ordning utfärda föreskrifter av liknande innebörd, det likväl kunde ifrågasättas, huruvida en dylik åtgärd lämpligen borde ifrågakomma. Överväganden skäl syntes därför tala för att erforderliga inskränkningar i kvinnas behörighet att innehava statstjänst fortfarande bleve fastställda i lag.

Av de vid avgivandet av generaltullstyrelsens yttrande förutom generaltulldirektören närvarande sex ledamöterna ha fem velat tillstyrka eller lämna utan erinran de sakkunnigas förslag i vad det avsåge tullverket.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har anfört:

Oavsett i vilken utsträckning statstjänst bör stå öppen för kvinna — en fråga, varom delade meningar för visso finnas — måste den lösning av problemet, de sakkunniga föreslagit, vålla betänkligheter. Då det är konstaterat, att av praktiska skäl vissa befattningar icke kunna innehavas av kvinna, torde det få anses mindre lämpligt att i lagtexten förtiga detta förhållande och därigenom ingiva en felaktig föreställning om full likställighet. De sakkunnigas förslag innebär, att ansvaret för den framtida utvecklingen av frågan om kvinnas likställighet med man i största utsträckning övervältras på förvaltningsmyndigheterna. Man kan härigenom befara bristande konsekvens i tillämpningen. Ej heller torde farhågor för godtyckliga avgöranden i de särskilda fallen vara ogrundade. Vad de sakkunniga anfört om garantier mot missbruk synes icke vara uttömmande och övertygande. Icke minst ur de kvinnliga aspiranternas egna synpunkter lärer det bliva i

hög grad olägligt, att oklarhet och ovisshet råda, huruvida tjänsterna stå öppna för alla eller om de äro förbehållna det ena eller andra könet.

De sakkunnigas framställning lämnar inga säkra hållpunkter för bedömande, huru man tänkt sig, att den på förvaltningsmyndigheterna, med stöd av § 28 regeringsformen, ankommande differentiering av tjänsterna skall utövas. Uttalandena äro på de flesta punkter svävande. De torde icke kunna bliva vägledande för tillämpningen. Minst av allt torde de vara ägnade att åvägabringa enhetlighet i praxis.

Länsstyrelsen har vidare uttalat, att den av de sakkunniga förordade vägen visserligen syntes vara ägnad att från diskussionen avlägsna vissa känslobetonade drag och länka in hela spörsmålet om kvinnas lämplighet för olika statstjänster på ett mera lidelsefritt och sakligt plan, men att med hänsyn till de betydande olägenheter, som ett genomförande i praktiken av de sakkunnigas förslag skulle medföra, en omprövning och revision av behörighetslagens detaljbestämmelser avgjort vore att föredraga.

Länsstyrelsen i Kalmar län uttalar:

Länsstyrelsen anser i likhet med de sakkunniga, att kvinna bör lika med man äga behörighet att innehava statstjänster och andra allmänna uppdrag, för vilka kvinna kan vara lämpad. Av utredningen framgår att de sakkunniga själva anse att allmänna uppdrag finnas, för vilka kvinnor icke äro lämpade. De sakkunniga föreslå icke dess mindre, att samtliga nu gällande undantagsbestämmelser för kvinna i detta hänseende upphävas — under motivering att dessa bestämmelser kunna undvaras, eftersom tjänsterna — oavsett om laghindret undanröjes — icke komma att bliva eftersökta av kvinnor. Härom kan man emellertid enligt länsstyrelsens förmenande ingalunda vara säker; i varje fall saknas erfarenhetsgrund för detta de sakkunnigas antagande. Länsstyrelsen anser att om man, såsom de sakkunniga, har den uppfattningen, vilken torde vara riktig, att vissa uppdrag icke äro lämpade för kvinnor, det är bättre att i författningen meddela ett klart förbud för kvinna att innehava dylika befattningar. Någon olägenhet kan icke uppkomma härav, tvärtom kommer därigenom författningen att giva säkrare ledning för vederbörande myndigheter vid tillsättandet av tjänster och en alltför varierande praxis att förebyggas.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har anfört:

Enligt 1923 års lag angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag har i princip fastslagits att kvinna i berörda avseenden skall vara likställd med man. I lagen har dock från denna behörighet undantagits vissa befattningar och uppdrag, vilka enligt dåtida lagstiftares uppfattning ej lämpligen borde innehavas av kvinna. Säkerligen har utvecklingen sedermera lett därhän, att beträffande åtskilliga av de sålunda undantagna befattningarna och uppdragen numera tillräckliga skäl ej kunna åberopas för ett dylikt undantag. En revision av lagstiftningen i förevarande avseende är därför enligt länsstyrelsens mening av behovet påkallad.

Emellertid torde det icke kunna bestridas, att en del statstjänster och uppdrag fortfarande till sin natur äro sådana, att de icke lämpligen böra innehavas av kvinnor. Detta förhållande vitsordas jämväl av de sakkunniga. Med denna utgångspunkt torde man kunna komma till rätta med föreliggande problem på två vägar. Den ena vägen, som de sakkunniga valt, avser intagande i grundlagen av en bestämmelse om kvinnas likställighet med man i förevarande avseende, dock att angående kvinnas behörighet att innehava präster-

lig eller annan kyrklig tjänst skulle gälla vad därom särskilt stadgades. Samtidigt skulle den särskilda behörighetslagen slopas. De sakkunniga förutsätta därvid, att Kungl. Maj:t och underordnad myndighet i administrativ väg skulle kunna föreskriva visst kön såsom kompetensvillkor för vissa slag av befattningar. Vidare anse de sakkunniga, att, därest nu gällande undantagsbestämmelser upphävdes, sådana tjänster och uppdrag, som icke vore lämpade för kvinnor, icke kunde förväntas bliva eftersökta av kvinnor, även om det legala hindret för deras erhållande undanröjdes.

Den andra vägen är givetvis att revidera den nuvarande behörighetslagen och anpassa dess undantagsbestämmelser efter det nuvarande läget.

Båda alternativen ha sina fördelar och nackdelar. Väljer man det förra alternativet lärer Kungl. Maj:t och de administrativa myndigheterna icke undgå åtskilliga svårigheter, då det gäller att i de särskilda fallen fastställa kompetensvillkor av den art, de sakkunniga ifrågasatt. Man kan här befara titt och tätt återkommande irritationsmoment. Å andra sidan möjliggör detta alternativ ett snabbare och mindre omständligt förfaringssätt, då det gäller att i förevarande avseende följa med utvecklingen.

Det senare alternativet rubbar ej likställighetsprincipen men ger en fastare grund för enhetlig tillämpning av denna princip. Överlåtes rätten att bestämma i vad mån undantagsvis vissa tjänster och uppdrag skola vara förbehållna män till olika administrativa myndigheter, kan olikhet i praxis lätt uppstå. Det förefaller därför riktigast att bestämmanderätten i detta hänseende liksom hittills förbehålles Kungl. Maj:t och riksdagen.

Länsstyrelsen har därför föreslagit fortsatt utredning rörande möjlighet för kvinna att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag genom modifikationer i nu gällande undantagsbestämmelser, i samband varmed jämväl borde övervägas vissa ändringar av gällande grundlagsbestämmelser till undanröjande av de otydligheter i lagstiftningen som påpekats av de sakkunniga.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anför:

Det förefaller, som om huvudmotivet för lagändringen skulle vara en allmänt välvillig inställning gentemot det från kvinnohåll framförda principkravet på full likställdhet mellan man och kvinna i fråga om behörighet till statstjänst. Något verkligt praktiskt behov av den föreslagna lagändringen i vad den avser behörighetslagen — borttagandet av undantagsbestämmelserna i 2 § 1 mom. denna lag — har däremot icke påvisats. Länsstyrelsen kan sålunda för sin del icke finna det tillrådligt att helt slopa behörighetslagens bestämmelser att exempelvis militära tjänster samt polis-, tull- och skogsstatstjänster, med vilka följer skyldighet att fullgöra ordningshållning och bevakning, skola vara undantagna från att kunna besättas med kvinnor. Ett behov att få dessa undantagsbestämmelser slopade överlag kan icke anses påvisat med allmänna talesätt om att tiden nu är mogen för omprövning huruvida behov alltjämt förefinnes av undantag från principen om könens likaberättigande då det gäller tillträde till statens tjänster. Och vidare lärer man icke — i fråga om tjänster inför vilka de sakkunniga själva hyst en viss tvekan om deras lämplighet för kvinnor i det hela — våga ge sig till ro med förhoppningen att sådana tjänster »icke komma att bliva eftersökta av kvinnor».

Länsstyrelsen anser alltså att förslaget om slopande helt av behörighetslagens undantagsbestämmelser icke bör godtagas; en uppmjukning av bestämmelserna i syfte att öppna möjlighet för anlitande av kvinnor inom sådana fack, där deras medverkan visat sig värdefull, har länsstyrelsen givetvis icke något emot.

Landsfogden i Örebro län har i ett av länsstyrelsen i länet infordrat yttrande anfört följande:

De sakkunniga ha beträffande vissa av de med undantagsbestämmelserna avsedda tjänsterna framhållit, att de väl i allmänhet icke i och för sig äro lämpade för kvinnor men att bestämmelserna dock kunna undvaras, eftersom dessa tjänster, oavsett om laghindret undanröjes, icke komma att bliva eftersökta av kvinnor. Jag kan icke dela denna av de sakkunniga uttalade mening. Det är enligt min mening oriktigt att förklara kvinnor behöriga till en tjänst, om vilken man hyser den uppfattningen att den icke är lämpad för kvinnor och till vilken de därför icke böra vinna tillträde. Det är icke tillräckligt att lita till att en sådan tjänst icke kommer att sökas av kvinnor. För en kvinna måste det också enligt min mening kännas mindre nedsättande att det i en lag bestämt säges ifrån att en viss tjänst icke passar för kvinnor än att hon sedermera vid tillsättandet av en tjänst, som hon sökt och vilken hon enligt lag är behörig att innehava, skall »skrivas bort» under hänvisning till att hon såsom kvinna måste anses vara olämplig för befattningen. Professorn Fahlbeck, vilken åberopats av de sakkunniga, synes vara inne på den tankegången att det i stället i administrativ ordning kan i vederbörande reglementen föreskrivas att visst kön utgör hinder för tillträde till en tjänst. Jag vill ifrågasätta, om det verkligen kan vara riktigt eller i vart fall lämpligt att det i administrativ ordning uppdrages snävare gränser för kvinnas tillträde till allmän befattning än som i grundlag eller annan av Konung och riksdag stiftad lag blivit bestämt. Ett dylikt förfarande synes mig dessutom innebära att man tager med den ena handen vad man givit med den andra.

Länsstyrelserna i Östergötlands och Hallands län ha tillstyrkt upphävande av vissa av undantagsbestämmelserna i behörighetslagen men avstyrkt de sakkunnigas förslag i övrigt.

Vissa allmänna erinringar mot de sakkunnigas förslag ha framställts jämväl av *länsstyrelsen i Uppsala län,* som anfört:

Den nuvarande behörighetslagen tillkom efter starka meningsbrytningar vid 1922 och 1923 års riksdagar. Frågan om lagstiftning i ämnet föll vid den förstnämnda av dessa riksdagar och lagen antogs vid 1923 års riksdag efter sammanjämkning samt sedan sammansatta stats- och första lagutskottet i sitt utlåtande hemställt om avslag å Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag. De sakkunnigas uttalande att vid behörighetslagens tillkomst en viss tveksamhet yppats beträffande behovet av de undantag som fastställdes i lagen, och att bestämmelserna därom i viss mån finge karaktären av provisorium synes mot denna bakgrund onekligen vilseledande. Det är å andra sidan otvivelaktigt att mångas förhoppningar knötos till en blivande reform som eliminerade de undantag som nu blevo bestämda. Länsstyrelsen har velat erinra härom för att fästa uppmärksamheten på en tendens hos de sakkunniga att finna sin egen linje alltför självklar och att undvika en mera ingående prövning av motsatta ståndpunkter. Det hade varit önskvärt, att utredningen klargjort huru gällande behörighetslag verkat och även i vilken utsträckning den kvinnliga arbetskraften kommit till användning särskilt för ledande befattningar inom enskilda verksamhetsområden. På grund av sådana brister synes förslaget länsstyrelsen ej giva den säkra ledning för bedömandet som varit önskvärt. Då kommittén föreslår att gällande behörighetslag skall upphävas och en ny antagas som, frånsett en erinran om obehörighet till prästerlig eller annan kyrklig tjänst, innehåller en förklaring att kvinna utan några inskränk-

ningar skall vara likställd med man i fråga om behörighet att innehava statstjänst, frågar man sig om den föreslagna nya lagen i själva verket ej innebär ett kringgående av grundlagen i avsikt att tidigare än denna medgiver få till stånd den önskade förändringen. I anledning härav måste länsstyrelsen finna detta lagförslag i nu framställt skick betänkligt. Den civila lagens verkan under lagens bestånd avses bliva exakt densamma som den föreslagna grundlagsändringens.

Det synes vara kommitténs mening att ehuru i såväl grundlag som allmän civil lag alla behörighetshinder mot kvinnas utövande av tjänster borttagas, det likväl icke bör utan inskränkningar medgivas henne tillträde till tjänster, för vilka hon genom utbildning kan göra sig skickad. Det anses vara underförstått att Kungl. Maj:t genom utfärdande av kompetensföreskrifter skall kunna spärra vägen till vissa banor, som ej anses lämpliga för henne. Kommittén för sin del synes ej känna någon bana, som med visshet anses böra vara förbehållen männen, men anför beträffande, bland andra, militära tjänster att det icke synes föreligga direkta skäl varför kvinnor i någon nämnvärd utsträckning skulle söka sig till sådana befattningar och att »om det manliga könets större lämplighet för dylika tjänster är oomtvistlig, torde i lag fastställda undantagsbestämmelser vara överflödiga». Det är utan tvivel riktigt att kvinnorna i allmänhet ej önska befattningar, för vilka de ej lämpa sig, även om vägarna dit formellt stå dem öppna, men man lärer ej kunna undgå att utfärda bestämmelser för de mer eller mindre rikligt förekommande undantagsfall som anmäla sig. Fråga är då om undantagens upptagande i administrativa stadgar är så mycket mera tillfredsställande än deras förekomst i lag. I allt fall synes ej kommittén ha presterat en utredning som annat än ytterligt schematiskt kan ligga till grund för en översyn av de stadgar för förvaltning och domstolsväsende som beröras av behörighetslagens föreslagna radikala förändring. Det är naturligtvis av vikt att de kvinnliga aspiranterna till vissa banor veta vad de skola rätta sig efter. Förslaget bör därför i allt fall ej få antagas till ikraftträdande tidigare än att de administrativa föreskrifterna dessförinnan må kunna beslutas.

I fråga om de särskilda i 2 § 1 mom. behörighetslagen upptagna undantagen från likställighetsprincipen ha i yttrandena förekommit följande uttalanden.

Militära och civilmilitära tjänster m. m. (punkt 1).

Överbefälhavaren har anfört följande.

Vid bedömande av hithörande spörsmål synes det ur försvarets synpunkt främst vara av intresse att tillse, att kvinnor icke vinna tillträde till befattningar, som ur effektivitetssynpunkt måste besättas av män. Till dessa befattningar måste för närvarande främst räknas beställningarna som fast anställda officerare, underofficerare och manskap. Det är uppenbart att dessa beställningar, vars innehavare äro förmän och föregångsmän för de värnpliktiga, ur ovan nämnda synpunkter endast böra besättas med män. Nu befintliga kompetensfordringar för en del av de i stat uppförda civilmilitära beställningarna utesluta kvinnor, då kompetensfordringarna föreskriva viss värnpliktstjänstgöring (t. ex. ifråga om läkare och veterinär) eller fast anställning (t. ex. ifråga om departementsskrivare vid armén samt verkmästare och mästare vid flygvapnet). Övriga civilmilitära befattningar utom krigsmaktens polispersonal förutsätta av sina innehavare att de skola kunna utöva befäl över viss värnpliktig personal i dessas militära tjänstgöring. Ifråga om krigsmak-

tens polispersonal ligger det i sakens natur, att den bör utgöras av män. På grund härav böra allt framgent civilmilitära beställningar endast besättas av man. Detsamma synes mig böra vara förhållandet med krigsdomare, krigsfiskaler och auditörer, som, ehuru de icke direkt tillhöra krigsmakten, likväl utöva sin verksamhet inom denna och således ha huvudsakligen med män att göra.

De sakkunniga anföra som skäl till sitt förslag om borttagande av undantagsbestämmelsen i den gällande behörighetslagen, att den kvinnliga arbetskraften inom krigsmakten visat sig såväl behövlig som användbar. Detta är riktigt och kvinnor ha i stor utsträckning anställts i vissa civila befattningar och som krigsfrivilliga. Någon motivering för att i föregående stycke nämnda beställningar och befattningar med fördel skulle kunna besättas av kvinnor ha de sakkunniga icke förebragt. Inga skäl tala sålunda för en ändring i sak av de nu bestående förhållandena.

Därest de sakkunnigas förslag genomföres, böra därför samtidigt sådana bestämmelser utfärdas att kvinnor uteslutas från ovannämnda beställningar och befattningar, allt därest icke redan själva kompetensfordringarna göra en sådan bestämmelse överflödig.

Krigshovrätten uttalar:

Krigshovrätten har ansett sig böra skärskåda förslaget huvudsakligen ur synpunkten av de konsekvenser detsamma skulle få för tillsättningen av de i 2 § av behörighetslagen omförmälda militära och civilmilitära tjänsterna ävensom sådana tjänster utom krigsmakten, med vilka är förenad skyldighet att tjänstgöra vid armén eller marinen. Det synes krigshovrätten uppenbart, att förslagets genomförande i berörda hänseende skulle bliva utan större praktisk betydelse, ty lika klart som det torde vara, att flertalet av dessa tjänster icke lämpligen böra besättas med kvinnor, lika givet torde det bliva att kvinnor icke heller komma att uppträda såsom sökande till samma tjänster eller, om så likväl skulle ske, att de tjänstetillsättande myndigheterna skulle giva erforderligt företräde åt sökande av manligt kön. För dessa kategorier av tjänster torde förslaget därför i det stora hela äga allenast principiell betydelse. Med hänsyn härtill och då krigshovrätten intet har att erinra mot principen om full likställighet mellan könen, kan krigshovrätten för sin del ansluta sig till förslaget.

Länsstyrelsen i Hallands län har framhållit, att de sakkunniga angivit ett fåtal arbetsuppgifter vid krigsmakten, för vilka kvinnor vore lämpade och i vilka även kvinnlig arbetskraft utnyttjats, i sammanhang varmed de sakkunniga upplyst, att en formell kollision med bestämmelserna i behörighetslagen i dylika fall undvikits genom att kvinnorna anställts genom arbetsavtal. Att i likhet med de sakkunniga härav draga den slutsatsen, att punkt 1 i 2 § 1 mom. behörighetslagen borde upphävas, varigenom formellt sett tillträde skulle lämnas kvinnor till den stora massan av hithörande för kvinnor absolut olämpliga tjänster, funne länsstyrelsen ohållbart och verklighetsfrämmande.

Länsstyrelsen i Västmanlands län, som biträtt de sakkunnigas uttalanden beträffande ifrågavarande punkt, har samtidigt framhållit, att de sakkunnigas förslag härutinnan i viss mån aktualiserade frågan om införande i lämplig form av värnplikt för kvinnor. Ett uttalande i samma riktning har gjorts av *landssekreteraren* och *landskamreraren i Skaraborgs län.*

Fångvårdsväsendet m. m. (punkt 2).

Styrelsen för statens uppfostringsanstalt å Bona har lämnat de sakkunnigas förslag utan erinran i vad detsamma berör anstalten samt därvid anfört:

För statens uppfostringsanstalt å Bona gäller, att tjänst vid anstalten ej må innehavas av kvinna, såvida med tjänsten är förenad skyldighet att inom anstalten utöva ledning eller bevakning av de intagna, dock att kvinna må, där särskilda omständigheter därtill föranleda, innehava befattning såsom lärare vid anstalten. På grund härav kunna för närvarande kvinnor ifrågakomma endast till ett fåtal tjänster vid anstalten. Enligt styrelsens mening fylla gällande bestämmelser alltjämt det praktiska livets krav, och det synes styrelsen mindre sannolikt att den av de sakkunniga föreslagna utvidgningen av kvinnas behörighet att innehava statstjänst skulle i och för sig medföra att kvinnor komme att anlitas vid anstalten på andra verksamhetsområden än nu är fallet. Likväl finner styrelsen icke uteslutet, att formerna för fostringsarbetet vid anstalten kunna förändras i sådan riktning, att kvinnliga tjänstemän i ökad omfattning böra beredas tillträde.

I en av *styrelsen för statens alkoholistanstalt å Venngarn* åberopad promemoria av anstaltens direktör anföres följande.

Beträffande de högre befattningarna vid Venngarn har vid ett tillfälle förekommit, att en extra kvinnlig befattningshavare under vakans å assistenttjänsten förordnats bestrida med tjänsten förenade göromål, därvid dock med hänsyn till behörighetslagens föreskrift bestämdes, att hon icke skulle äga att inom anstalten utöva ledning eller bevakning.

Det kan i detta sammanhang nämnas att anstalten å Kurön, som då visserligen var enskild men såsom statsunderstödd i realiteten fyllde samma uppgift som erkänd anstalt, under ett par år hade en kvinnlig chef, som ansågs synnerligen väl fylla sin uppgift.

Den enda ordinarie, för kvinnor avsedda befattningen vid Venngarn, nämligen husmodersbefattningen, är i realiteten förenad med åliggande att utöva ledning av män, i det att såsom handräckning i köket användas upp till ett tiotal intagna män utan att någon manlig befattningshavare finnes för bevakning.

För tillsyn av den inre ordningen, såsom övervakning av städning och persedelförråd, samt för sjukvård låter det väl tänka sig att lämpliga kvinnor skulle fylla sina uppgifter, kanske rent av bättre än män. Det synes därför icke ligga i anstaltens intresse att kvinnor uteslutas från behörighet att antagas till dylika tjänster. Å andra sidan synes det icke önskvärt, att vissa tjänster förbehållas endast kvinnor. I stället för husmoder bör lämplig manlig kökschef kunna anställas. En sådan anordning har sedan något år vidtagits å erkända alkoholistanstalten Åsbrohemmet.

Mot de sakkunnigas framförda åsikter och förslag synes icke vara något att erinra. Även om det är sannolikt, att flertalet tjänster vid Venngarnsanstalten också efter den föreslagna lagändringen skulle komma att av naturliga skäl anses avsedda för män, torde det icke vara påkallat att härom utfärda någon särskild föreskrift. Mot kvinnas användning i vårdarbetet vid anstalten synes icke böra resas någon principiell invändning. Det torde då vara lämpligast, att anstaltens styrelse i varje särskilt fall fritt får pröva, om könet kan äga betydelse vid bedömande av sökandens lämplighet.

Länsstyrelsen i Hallands län uttalar, att länsstyrelsen icke kunde finna att de sakkunniga anfört fullgiltiga skäl för sitt förslag om upphävande av

punkt 2 i 2 § 1 mom. behörighetslagen, varigenom kvinnor skulle erhålla tillträde till samtliga ifrågavarande befattningar. Naturligare syntes vara att, där andra befattningar vid de ifrågavarande anstalterna än de i punkt 2 nämnda lärarebefattningarna ansågs lämpade för kvinnor, lämna vederbörande tillsynsmyndighet bemyndigande att medgiva undantag från förbudet.

Sinnessjukhusen (punkt 3).

Någon erinran mot de sakkunnigas uttalanden i fråga om sinnessjukhusen har ej framkommit i yttrandena.

Tjänster med vissa polisuppgifter m. m. (punkt 4).

Vad angår de egentliga polistjänsterna må anmärkas, att åtskilliga av länsstyrelserna och av dem hörda myndigheter med en mera allmän motivering lämnat de sakkunnigas förslag utan erinran. Av de myndigheter, som direkt uttalat sig om polisverksamheten, ha *länsstyrelsen i Södermanlands län, landsfogden i Hallands län* och *t. f. kriminalpolisintendenten i Stockholm* anslutit sig till principen om likställighet. Sålunda anför *länsstyrelsen i Södermanlands län:*

Vissa av de med undantagsbestämmelserna i 2 § 1 mom. behörighetslagen avsedda tjänsterna äro visserligen icke lämpade för kvinnor, men denna omständighet synes knappast i och för sig motivera ett lagstadgat förbud för kvinnor att innehava dessa befattningar. Det torde nämligen kunna förutsättas att, även om det gällande laghindret upphävdes, kvinnorna icke i någon nämnvärd utsträckning skulle komma att söka sig till för dem olämpliga befattningar. Om de likväl i enstaka fall skulle göra det, skulle de väl knappast i konkurrens med manliga medsökande bliva utnämnda till en sådan befattning. Vidare skulle ju, enligt vad som framgår av betänkandet, hinder icke föreligga för Kungl. Maj:t eller underordnad myndighet att i särskilda instruktioner och reglementen föreskriva visst kön såsom kompetensvillkor för vissa slag av befattningar.

Landsfogden i Hallands län uttalar:

I fråga om befattningar inom det egentliga polisarbetets ram må anföras, att det mången gång erfarits som en allvarlig olägenhet att icke i vidare utsträckning än som hittills varit medgivet (polissysterinstitutionen) kvinnor kunnat anlitas för polisverksamhet. Med erfarenhet från polis- och åklagarverksamhet i min nuvarande befattning och tidigare anser jag mig berättigad giva uttryck för den meningen, att en kvinnlig befattningshavare med undfången utbildning för verksamheten icke skulle vara en manlig kollega underlägsen. Polisverksamhet är icke uteslutande eller ens i övervägande grad en fråga om fysisk prestationsförmåga, verksamheten inrymmer en mångfald krav på andra betydelsefulla kvalifikationer, vilka det skulle vara förmätet att frånkänna kvinnan. Anledning saknas, synes det mig, att med vidhållande av traditionsbundna synpunkter fortfarande tillbakavisa kravet på likställighet oberoende av kön. Ytterst torde det väl ändå — vid val i fri konkurrens mellan kvinnlig eller manlig sökande — bero på vederbörandes ådagalagda duglighet och lämplighet och en *objektiv* prövning med utgångspunkt härifrån blir väl först då riktigt objektiv, när sådana enligt min uppfattning ovidkommande hänsyn som hänsynen till vederbörandes kön principiellt fått vika.

T. f. kriminalpolisintendenten i Stockholm har uppgivit, att de vid kriminalavdelningen i Stockholm tjänstgörande polissystrarna till en början haft till huvudsaklig uppgift att omhändertaga och bevaka kvinnor, barn och ungdom. Emellertid hade polissystrarna på grund av brist på manlig personal börjat att erhålla även andra uppgifter. Sålunda hade de deltagit i spaningstjänst, verkställt förhör med anhållna och i övrigt utnyttjats i kriminalarbetet. I stort sett hade polissystrarna fullgjort dessa åligganden på ett tillfredsställande sätt. Då härav torde framgå, att flera av de arbetsuppgifter som åvilade polispersonalen med fördel kunde tilldelas kvinnliga befattningshavare, ansåge kriminalpolisintendenten att kvinnor icke borde principiellt utestängas från polisarbetet, i synnerhet som hithörande frågor syntes kunna efter omständigheterna regleras i särskilda instruktioner eller reglementen.

Erinringar mot behörighet för kvinna till egentliga polistjänster ha framförts av *polismästaren i Stockholm, t. f. ordningspolisintendenten i Stockholm, länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Hallands, Skaraborgs* och *Jämtlands län, landsfogdarna i Östergötlands, Blekinge, Värmlands, Örebro* och *Jämtlands län, poliskammaren i Örebro* samt *Östergötlands* och *Blekinge länsavdelningar av föreningen Sveriges landsfiskaler.*

T. f. ordningspolisintendenten i Stockholm har i yttrande, vari *polismästaren i Stockholm* instämt, uttalat, att ordningspolisens uppgifter vid upprätthållandet av allmän ordning och säkerhet vore av sådan vikt, att all personal måste kunna användas för samtliga uppgifter som ålåge ordningspolisen. Det låge i sakens natur att kvinnliga befattningshavare icke skulle kunna fullgöra alla ordningspolisens uppgifter. På grund härav borde kvinna icke äga behörighet till befattningar inom ordningspolisen. Skulle det framdeles anses erforderligt med kvinnliga befattningshavare inom ordningspolisen i speciella befattningar, syntes detta lämpligen böra regleras i särskild ordning. I fråga om kriminalpolisen har *polismästaren i Stockholm* anfört, att även om flera av kriminalpolisens uppgifter vore sådana, som med fördel kunde tilldelas kvinnliga befattningshavare, den utsträckning, vari arbetsuppgifter förekomme som uppenbarligen ej lämpade sig för kvinnlig polispersonal, likväl borde föranleda till att likställighetsprincipen ej genomfördes i fråga om kriminalpolisverksamhet. *Länsstyrelsen i Uppsala län* anser det vara lämpligast att mera direkta uppgifter inom ordnings- och kriminalpolisväsendet i regel anförtroddes åt män, men att hinder ej borde möta, särskilt vid större poliskårer, att för vissa uppgifter även utöver polissysterverksamheten kvinnor tillerkändes behörighet inom båda angivna arter av polisväsendet. *Poliskammaren i Örebro* har uttalat, att enligt poliskammarens mening vissa tjänster inom polisväsendet, vilkas rätta handhavande krävde närvaron av vissa manliga och frånvaron av vissa kvinnliga egenskaper, borde uteslutande tillsättas med män. Så snart det gällde att föra befäl över manlig ordningspolis, att upprätthålla den allmän-

na ordningen samt att bruka våld syntes kvinnliga befattningshavare vara uteslutna. Emot kvinnas tillträde till kriminalpolistjänst syntes ingen invändning kunna resas.

Landsfogden i Östergötlands län har uttalat:

Beträffande polisväsendet torde vissa befattningar inom detsamma vara av sådan beskaffenhet, att de lämpligen kunna innehavas av kvinna. Jag åsyftar härvid närmast skrivbiträdestjänster och befattningar såsom telefonister och dylikt. Även vissa göromål fallande inom kriminalpolisverksamheten, såsom tillsynen över efterlevnaden av lösdrivarlagstiftningen, vad denna avser kvinnor, eller förhör med kvinnor misstänkta för brott, torde kunna ombesörjas av kvinnliga befattningshavare inom polisen. Gällande lagstiftning synes ej heller lägga hinder i vägen härför. Vad däremot angår polisens uppgifter beträffande övervakande av allmän ordning och säkerhet, d. v. s. sådana uppgifter som vanligen omhänderhavas av ordningspolisen, anser jag kvinna icke lämplig för dylika uppgifter, och hon bör ej heller tilldelas behörighet härför. Det bör enligt mitt förmenande finnas tydligt stadgande i lag, att kvinna icke äger dylik behörighet.

Landsfogden i Värmlands län har anfört:

Redan behörighetslagen inrymmer möjligheter för kvinnor att »för särskild uppgift» innehava anställning vid poliskår. Sådana uppgifter torde avse bl. a. omhändertagande och bevakning av kvinnor och barn eller med andra ord sådana uppgifter, som tilldelas den kvinnliga polispersonalen (polissystrarna). Att ytterligare utvidga polisuppgifterna för kvinnor synes ej vara av behovet påkallat. Jag finner det fullständigt otänkbart, att kvinnor skola kunna antagas såsom landsfogdar, polismästare, landsfiskaler, stadsfiskaler o. dyl. befälstjänster inom polisorganisationen. I dessa befattningshavares tjänsteuppgifter ingå numera även rent militära arbetsuppgifter. Sålunda har t. ex. landsfogden tilldelats inspektionsrätt över bl. a. vissa militära gränsförband genom 4 § i gränskontrollkungörelsen samt chefsskap över landstormspolisen. Vidare erinras om, att varje polisman är skyldig att under krig deltaga i rikets försvar enligt lag om polisens ställning under krig, varvid han under krig tillhör krigsmakten. En kvinna torde i allmänhet sakna den fysiska kraft, som utan tvivel erfordras för utövande av nu ifrågavarande tjänster. Dessutom torde hon ej heller vara mäktig den auktoritet, som under vissa situationer erfordras av högre polisbefäl.

Länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Hallands, Skaraborgs och *Jämtlands län* ha uttalat, att kvinna ej borde äga behörighet till befattningar som landsfogde eller polischef m. m. *Landsfogdarna i Blekinge, Örebro* och *Jämtlands län* samt *Östergötlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler* ha ansett någon ändring av behörighetslagens stadganden på ifrågavarande punkt icke vara påkallad. *Blekinge länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler* har förklarat sig vara synnerligen tveksam i frågan.

Beträffande det högre polisbefälet och övriga juridiskt utbildade poliskammartjänstemän i Stockholm har *polismästaren i Stockholm* uttalat, att polischef samt sådana intendenter eller andra befattningshavare, som förestode ordnings- och kriminalpolispersonal, borde vara manliga befattningshavare. Övriga befattningshavare i intendentsgrad borde också vara undantagna från likställighetsprincipen med hänsyn till att sådana befatt-

ningshavare kunde tagas i anspråk såsom vikarier å polischefsbefattning. För Stockholms vidkommande borde därjämte en polisassessorsbefattning vara undantagen med hänsyn till polisassessorns användande såsom vikarie å polisintendentsbefattning.

I fråga om kvinnas behörighet till de högre befattningarna inom länsstyrelserna har flertalet länsstyrelser anslutit sig till de sakkunnigas uttalanden eller lämnat desamma utan erinran. *Länsstyrelsen i Uppsala län* har sålunda uttalat, att det givetvis blott vore i undantagsfall dessa befattningshavare personligen kunde tänkas behöva utöva omedelbar polismakt, och att länsstyrelsen, även med hänsyn tagen till sådan eventualitet, icke stode främmande för tanken att kvinnor med framstående administrativ begåvning borde kunna komma i fråga till dessa tjänster. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* har, utan att närmare gå in på frågan om polisväsendets framtida organisation, framhållit, att visserligen enligt länsstyrelsens mening mycket talade för ett bibehållande hos länsstyrelserna av ledningen av den egentliga polisverksamheten, men att likväl, även om så skulle bliva fallet, detta icke borde utgöra något hinder för kvinnornas formella behörighet till de ifrågavarande länsstyrelsetjänsterna, då även här det naturliga urvalet vid tjänsternas tillsättande torde komma att göra sig gällande.

Å andra sidan ha erinringar mot de sakkunnigas uttalanden beträffande ifrågavarande befattningar framstälits av *länsstyrelserna i Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Hallands, Skaraborgs* och *Jämtlands län* ävensom av *landsfogdarna i Värmlands, Örebro* och *Jämtlands län.* Flertalet av dessa myndigheter har ansett att anledning till ändring i behörighetslagen på denna punkt ej förelåge. Sålunda anför *länsstyrelsen i Jönköpings län* följande:

Till stöd för den meningen, att kvinna borde få tillträde till högre befattningar inom länsstyrelserna, åberopa de sakkunniga bland annat 1936 års landsfogdeorganisation, som förmenas innebära, att befattningshavarna hos länsstyrelserna icke längre skulle behöva ställas inför sådana polisuppgifter, vilka främst utgöra ett motiv för att dessa befattningar förbehållas manliga innehavare. De sakkunnigas antagande härutinnan är felaktigt. Länsstyrelsernas ansvar för polisledningen inom länen har icke upphört med 1936 års landsfogdeorganisation. De uppgifter, som åligga länsstyrelsernas befattningshavare för upprätthållande av ordning och säkerhet, kunna icke — såsom de sakkunniga hålla före — betecknas såsom hypotetiska. I varje fall lära landshövding och landssekreterare icke kunna i kritiska situationer undandraga sig uppgifter inom polisledningen, vilka uppenbarligen äro av natur att diskvalificera kvinna för tillträde till ifrågavarande ämbeten.

De sakkunniga ha till stöd för reformen vidare framhållit, att ökningen av de sociala uppgifterna inom länsstyrelsernas ämbetsområden medfört stegrat behov av kvalificerad kvinnlig arbetskraft. Eftersom de sakkunniga i sitt ställningstagande till frågan om länsstyrelsernas befattning med polisärenden ansett sig böra föregripa ett eventuellt förslag av 1939 års polisutredning, borde det funnits anledning för dem att uppmärksamma att, när det gäller de sociala uppgifterna, en annan utredningskommitté — socialvårdskommittén — föreslagit, att dessa uppgifter skola skiljas från länsstyrelserna och att de i stället skola anförtros en särskild »länssocialnämnd».

Länsstyrelsen vill vidare framhålla, att vissa av de uppgifter, som åligga en länsstyrelse på grund av dels kungl. brevet den 5 mars 1943 till samtliga länsstyrelser angående vissa bestämmelser rörande civila myndigheters verksamhet under krig, dels kungörelsen den 24 september 1943 om särskilda åligganden, som under vissa förhållanden tillkomma länsstyrelserna och dem underlydande myndigheter, och dels civilförsvarslagen den 15 juli 1944, synas vara sådana, att man — med tanke särskilt på undantagsbestämmelserna i punkt 1 i behörighetslagen — oavsett de insatser inom vissa delar av den militära förvaltningen, kvinna i samband med pågående beredskapstjänstgöring obestridligen gjort, med fog torde kunna ifrågasätta, huruvida en kvinnlig befattningshavare här skulle vara lämplig att genomföra uppgifterna.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län anför:

Länsstyrelsen vill framhålla, att de mycket viktiga uppgifter med avseende å polisväsende, luftskydd, brandväsende m. m., som åvila länsstyrelserna, komma att i väsentlig mån utvidgas och skärpas vid den nya civilförsvarsorganisationens införande. Civilförsvaret kommer självfallet att vara särskilt accentuerat i ett beredskapsläge men även i fredstid fordras, om organisationen skall kunna hållas uppe, ett intensivt arbete, som ofta är av fältmässig art. Den särskilda försvarsavdelningen å landskansliet skall stå under landshövdingens personliga ledning med en civilförsvarsdirektör närmast i spetsen för avdelningen, som för övrigt sorterar under landssekreteraren. Det synes länsstyrelsen som om de uppgifter, som enligt civilförsvarslagen pålagts länsstyrelsen och som nära sammanhänga med åtskilliga rent militära uppgifter, äro av den art, att innehavarna av de ledande posterna böra vara män. I anslutning härtill finner länsstyrelsen det påkallat, att de ledande befattningarna inom civilförsvaret, landshövding, landssekreterare samt dennes vikarie länsassessor å landskansli och civilförsvarsdirektör, med hänsyn till de därmed förenade arbetsuppgifterna förbehållas män.

Landskamreraren i länet har uttalat skiljaktig mening och därvid anfört, att enligt hans åsikt ingen åtskillnad borde göras beträffande behörigheten till de ledande tjänsterna å landskansliet och landskontoret. Därest man frånträdde den hittills ganska allmänt hävdade ståndpunkten, att de specifikt kvinnliga fysiska och psykiska egenskaperna gjorde kvinnorna mindre ägnade än männen till ledande poster, borde kvinnorna icke uteslutas från behörighet till några tjänster vid länsstyrelsen.

Länsstyrelserna i Kalmar och *Hallands län* ha gentemot de sakkunnigas uttalande, att därest i viss situation behov skulle uppkomma av ett ingripande med särskild auktoritet mot en folkmängd, det i regel komme att befinnas mest ändamålsenligt att landsfogden i sin egenskap av länspolischef finge uppgiften sig anförtrodd, framhållit att enligt de sakkunnigas förslag även landsfogdetjänsterna skulle stå öppna för kvinnor. Enligt länsstyrelsen i Kalmar län borde landshövding, landssekreterare och länsassessor på landskansliet vara undantagna från likställighetsregeln. *Landsfogden i Värmlands län* har framhållit, att han sedan år 1936 varit med om två tillfällen, då det varit fråga om att med särskild auktoritet uppträda gentemot en folkmängd eller större allmänhet och därvid taga befäl över sammandragen större polisstyrka. Under tider av depression och arbetslöshet hade det visat

sig, att högre befattningshavare vid länsstyrelser måst ingripa med kraft vid upplopps- eller upprorssituationer. Landsfogden ansåge det fullständigt uteslutet, att en kvinna vid en sådan situation kunde vinna tillräcklig auktoritet och åstadkomma lugn och ordning. *Landsfogden i Jämtlands län* har anfört liknande synpunkter.

Länsstyrelsen i Jämtlands län uttalar följande:

Vad befattningshavarna hos länsstyrelserna beträffar synes kvinna i allmänhet böra vara likställd med man. Sålunda bör exempelvis tillträde till tjänsterna som landssekreterare, landskamrerare, länsassessor, länsnotarie av 1:a klass, länsbokhållare av 1:a klass och e. o. länsassessor stå öppen även för kvinna. Härigenom skulle bland annat möjlighet öppnas att, i den mån så kräves, erhålla kvalificerad kvinnlig arbetskraft för de sociala uppgifter, som åvila och framdeles kunna åläggas länsstyrelserna.

Enligt beslut vid årets riksdag kommer att vid varje länsstyrelse inrättas en befattning som civilförsvarsdirektör med placering i Eo 28. De uppgifter, som komma att åvila dessa befattningshavare, äro av den beskaffenhet, att de icke böra anförtros kvinnor.

Vad slutligen landshövdingsposterna beträffar ställer sig frågan tveksam. Så länge länsstyrelse är bibehållen vid skyldigheten jämlikt 10 kap. 12 § strafflagen, torde övervägande skäl tala för att denna post förbehålles män. Skulle, såsom ifrågasatts, polisväsendet undandragas länsstyrelsernas ämbetsområde, förfaller i viss mån skälen mot en ändring i förevarande avseende.

Tullverket (punkt 5).

Generaltullstyrelsen, som avstyrkt de sakkunnigas förslag, har beträffande nu gällande inskränkningar i fråga om kvinnas behörighet att innehava tjänster vid tullverket anfört, att borttagandet av dessa inskränkningar visserligen under nu rådande förhållanden eller den närmaste framtiden knappast torde komma att medföra, att kvinnor skulle komma att anmäla sig som sökande till här avsedda tjänster. Med hänsyn till arten av de arbetsuppgifter, som ankomme på innehavarna av dessa tjänster och som i vissa avseenden stode egentlig polistjänst ganska nära, torde nämligen anställning å sagda tjänster te sig föga lockande för kvinnor. Möjligheten av en ändrad uppfattning härutinnan borde dock icke uteslutas. I betraktande av den betydelse, tjänståldern tillerkändes inom det statliga befordringsväsendet, kunde därför icke bortses från risken att borttagande av det nuvarande laghindret skulle komma att medföra, att kvinnor vunne befordran till tjänster, för vilka de icke i alla avseenden vore lämpliga. — En byråchef inom generaltullstyrelsen har lämnat de sakkunnigas förslag i vad det avsåge tullverket utan erinran. Vidare har en byråchef, med instämmande av tre andra ledamöter, uttalat, att arbetsuppgifterna vid de tjänster i tullverket, vilka enligt behörighetslagen icke stode öppna för kvinnor, vore av sådan beskaffenhet att nämnda tjänster icke borde innehavas av kvinnor. Beträffande såväl dessa som andra tjänster vid tullverket torde emellertid, därest det nuvarande laghindret skulle undanröjas, bedömandet i särskilda fall, huruvida tjänst bor-

de tillsättas med kvinna, allt fortfarande böra ske enligt allmänna befordringsgrunder. Enär med hänsyn härtill bibehållandet av berörda undantagsbestämmelse icke kunde anses ovillkorligen nödvändigt, tillstyrktes de sakkunnigas förslag såvitt anginge kvinnors behörighet att innehava tjänster i tullverket.

Länsstyrelserna i Östergötlands och *Hallands län* ha avstyrkt ändring i behörighetslagens bestämmelser på denna punkt.

Här må även nämnas, att generaltullstyrelsen i sitt yttrande lämnat vissa kompletterande uppgifter rörande den vid betänkandet fogade förteckningen över befattningar, som på grund av stadgande i behörighetslagen icke må innehavas av kvinna, i vad förteckningen avser tullverket.

Skogsstaten (punkt 6).

Domänstyrelsen uttalar, att såvitt styrelsen kunnat finna ingen verklig anledning förelåge att upphäva den i behörighetslagen givna bestämmelsen att kvinnor icke finge innehava tjänster vid skogsstaten, med vilka vore förenad skyldighet att fullgöra bevakning. Därest emellertid övriga undantagsbestämmelser i behörighetslagen ansåges böra upphävas, hade styrelsen intet att erinra mot att även ifrågavarande bestämmelse för skogsstaten upphävdes.

Länsstyrelserna i Östergötlands och *Hallands län* ha avstyrkt ändring i behörighetslagens bestämmelser på denna punkt.

Gymnastikundervisningen (punkt 7).

Skolöverstyrelsen har anfört:

Överstyrelsen har sedan gammalt hävdat den uppfattningen, att de manliga lärjungarnas gymnastikundervisning såvitt möjligt bör handhavas av manliga lärare, liksom de kvinnliga lärjungarnas av kvinnliga. Full enighet härom råder och har rått inom överstyrelsen, och överstyrelsen kan därjämte hänvisa till en enig uppfattning inom fackkretsar, där en häremot avvikande mening icke synes ha några representanter. Av praktiska skäl har det icke varit möjligt att genomgående förverkliga dessa intentioner. Framför allt vid samrealskolor har det på grund av det ringa timantalet i gymnastik icke varit möjligt att åstadkomma dylik differentiering, ehuru den vore mycket önskvärd åtminstone i de högre klasserna. Vad åter gymnasier och seminarier beträffar, har nästan undantagslöst ifrågavarande differentiering kunnat förverkligas. Överstyrelsen vill därvid framhålla, att nämnda princip av överstyrelsen tillämpats såväl då det gäller ordinarie som icke-ordinarie gymnastiklärares tjänstgöring.

Överstyrelsen har vid dessa sina åtgärder kunnat stödja sig på uttalanden av riksdagens respektive riksdagsutskott. I 1928 års riksdags skrivelse nr 8 A s. 62 heter det: »Riksdagen, som förutsätter, att för den kvinnliga ungdomens gymnastikundervisning kvinnliga gymnastiklärare komma att i alla fall, där sådant är möjligt, anlitas, . . .» Överstyrelsen hänvisar även till utlåtandet nr 31, s. 4, av första lagutskottet vid 1932 års riksdag.

Vidare får överstyrelsen erinra om att överstyrelsen i skrivelse den 27 mars 1939 hos Kungl. Maj:t gjorde framställning om sådan ändring av läroverksstadgan § 120 mom. 4, att ordinarie lärare i gymnastik med lek och idrott icke undantagslöst skulle äga företrädesrätt till erhållande av 28 vecko-

timmars undervisning i ämnet. Motiveringen för överstyrelsens framställning var bl. a., att manlig lärare i gymnastik med lek och idrott icke borde, såsom på grund av stadgandet kunde bliva fallet, komma att bestrida undervisning i ämnet för kvinnlig ungdom å gymnasiet. Genom kungörelsen den 3 maj 1940, nr 335, ändrades nämnda paragraf i enlighet med överstyrelsens förslag.

På grund av dessa sålunda sedan länge tillämpade principer fördela sig de ordinarie gymnastiklärartjänsterna vid de allmänna läroverken och folkskoleseminarierna på manliga och kvinnliga befattningshavare på följande sätt (betänkandets uppgifter s. 36 och 37 äro delvis missvisande):

Vid 57 högre allmänna läroverk för gossar eller högre samläroverk äro enligt behörighetslagen gymnastiklärartjänster förbehållna män. Av dessa innehavas dock 5 tjänster (vid högre allmänna läroverken i Eslöv, Hässleholm Lidingö och Örnsköldsvik samt statens normalskola) av kvinnliga befattningshavare, vilka innehade motsvarande tjänster före dessa läroverks omorganisation. Vid vart och ett av 3 av förstnämnda läroverk finnas tvenne ordinarie lärartjänster i gymnastik med lek och idrott, av vilka den andra innehaves av kvinnlig lärare.

Vid 6 högre allmänna läroverk för flickor innehavas gymnastiklärartjänsterna av kvinnliga befattningshavare.

Vid 4 realskolor för gossar innehavas gymnastiklärartjänsterna av manliga lärare.

Vid 33 samrealskolor kunna de ordinarie gymnastiklärartjänsterna sökas och innehavas av manlig eller kvinnlig befattningshavare. Av dessa innehavas för närvarande 13 av manliga och 19 av kvinnliga befattningshavare, och en befinner sig under tillsättning.

Vid folkskoleseminarierna äro 3 gymnastiklärartjänster vid manliga seminarier besatta med manliga innehavare, och 3 vid kvinnliga seminarier med kvinnliga. Av de 4 samseminarierna ha 3 dubbla tjänster, en med manlig och en med kvinnlig innehavare. Det fjärde samseminariet har endast en gymnastiklärartjänst, vilken i enlighet med behörighetslagen innehaves av manlig lärare.

Skolöverstyrelsen har på grund därav bestämt avstyrkt behörighetslagens upphävande i fråga om gymnastiklärartjänsterna, försåvitt icke andra åtgärder vidtoges, varigenom samma syfte nåddes. Därest i läroverks- och seminariestadgorna infördes bestämmelse av innehåll att vissa gymnastiklärartjänster förbehölles män och vissa förbehölles kvinnor, hade skolöverstyrelsen intet att erinra mot de sakkunnigas förslag.

I fråga om innehållet i de åsyftade bestämmelserna har skolöverstyrelsen anfört:

De ifrågasatta bestämmelserna böra innehålla, att gymnastiklärartjänst vid högre allmänt läroverk för gossar, realskola för gossar och manligt folkskoleseminarium skall vara förbehållen manlig sökande och vid högre allmänt läroverk för flickor och kvinnligt folkskoleseminarium kvinnlig sökande. Beträffande gymnastiklärartjänst vid högre samläroverk och vid samseminarium torde förhållandet mellan antalet manliga och kvinnliga lärjungar böra vara avgörande för om tjänsten bör förbehållas manlig eller kvinnlig sökande eller stå öppen för alla oberoende av kön. För närvarande äro tjänster vid dylika läroanstalter enligt behörighetslagen förbehållna män. Detta motiverades med att de manliga lärjungarna i regel utgöra en betydande majoritet, varjämte erfarenheten visat, att det ställer sig avsevärt lät-

tare att få en kvinnlig lärare för de kvinnliga lärjungarnas på gymnasiet gymnastikundervisning än att, då den ordinarie läraren är kvinnlig, på motsvarande sätt få manlig lärare för de manliga lärjungarna på gymnasiet. Det synes emellertid i vissa fall kunna inträda en sådan situation, att annan anordning vore önskvärd. Det lämpliga synes därför vara, att skolöverstyrelsen från fall till fall prövar och avgör, om en ordinarie gymnastiklärartjänst vid läroanstalter för både manliga och kvinnliga lärjungar bör förbehållas sökande av visst kön eller icke.

I fråga om förslagets detaljer har *överbefälhavaren* ansett, att ur övergångsstadgandet till den föreslagna behörighetslagen borde uteslutas bestämmelsen om upphävande av äldre annorstädes än i den nuvarande behörighetslagen förekommande stadganden som strede mot den nya lagen. Enligt överbefälhavarens mening vore nämligen en dylik bestämmelse ägnad att jäva den av de sakkunniga hävdade tolkningen att lagen icke medförde hinder för att i vissa fall bibehålla en differentiering av befattningar efter kön. *Krigshovrätten* har ansett den åsyftade bestämmelsen böra omformuleras, då den syntes tyda på att även sådana författningar, som exempelvis föreskreve fullgjord militär utbildning såsom villkor för tillträde till militära beställningar, skulle upphävas genom den nya behörighetslagen, något som uppenbarligen icke varit avsett.

Slutligen må nämnas, att i åtskilliga yttranden framförts önskemål om att lagstiftning rörande kvinnas behörighet till prästerlig tjänst snarast måtte komma till stånd.

Departementschefen.

Behörighet att innehava statstjänst tillkom i vårt land ursprungligen endast män. I fråga om fullmaktstjänsterna framgick detta av ordalagen i § 28 regeringsformen, enligt vilken paragraf Konungen under närmare angivna förutsättningar ägde utnämna och befordra »män» till sådana tjänster. Sedan genom olika administrativa föreskrifter kvinnor beretts tillträde till vissa lägre statliga befattningar, öppnades genom grundlagsändring år 1909 möjlighet att utnämna kvinnor även till vissa fullmaktstjänster, särskilt inom undervisningsväsendet. Genom grundlagsändring år 1921, varigenom § 28 regeringsformen erhöll sin nuvarande lydelse, togs ett betydelsefullt steg mot principen om könens likaberättigande i fråga om tillträde till statstjänst. Grunderna för kvinnas tillträde till statstjänster överlämnades därvid till Kungl. Maj:ts och riksdagens gemensamma bestämmande utan att, frånsett prästerliga tjänster, i grundlagen uppställdes något krav på formerna för nämnda grunders fastställande. I fråga om prästerliga tjänster krävdes kyrkolags form, d. v. s. gemensamt beslut av såväl Kungl. Maj:t och riksdagen som allmänt kyrkomöte. I den år 1923 tillkomna behörighetslagen fastslogs också såsom allmän princip, att kvinna skulle vara likställd med man i fråga om behörighet att innehava statstjänster och andra allmänna uppdrag. Därvid undantogos emellertid — förutom prästerliga tjänster för vilka några sär-

skilda föreskrifter ännu ej kommit till stånd — vissa i behörighetslagen uppräknade slag av befattningar.

Frågan om behovet av de i behörighetslagen uppställda undantagen från likställighetsprincipen har vid flera tillfällen varit under diskussion. Därvid har, särskilt under de senaste åren, gjorts gällande att några undantagsbestämmelser överhuvud icke vore påkallade och att hela lagstiftningen utan olägenhet kunde avskaffas. I den skrivelse från 1939 års riksdag, som föranlett den nu verkställda sakkunnigutredningen, har hemställts om en översyn av behörighetslagen i dess helhet.

Att de nu i behörighetslagen stadgade undantagsbestämmelserna äro i behov av revision torde stå utom tvivel. Vid översyn av behörighetslagen måste utgångspunkten vara den, att till varje statstjänst skall utnämnas den som från det allmännas synpunkt bäst lämpar sig för tjänsten. De allmänna grunderna för tillsättning av tjänster synas ha sin plats i grundlagen. Så är också fallet beträffande fullmaktstjänster bl. a. genom föreskriften i § 28 regeringsformen att Kungl. Maj:t skall fästa avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet men icke på deras börd samt bestämmelserna om vilka befattningar som kunna beklädas av utlänningar eller främmande trosbekännare. Frågan på vad sätt det skall bestämmas, i vad mån män eller kvinnor skola äga tillträde till statliga tjänster eller vara uteslutna därifrån, behöver åter naturligtvis icke regleras i grundlag.

Det sätt, på vilket kvinnas behörighet till statstjänst nu är reglerad, kan med visst fog sägas utgå från att kvinnan intager en undantagsställning, och kraven på revision av lagstiftningen ha därför alltjämt bibehållit karaktären av principfråga. Det har sålunda gjorts gällande, att en lagstiftning, som uppdelar de sökande efter kön, principiellt är oriktig, även om de inskränkningar lagstiftningen medför i praktiken skulle sakna betydelse. Enligt min mening är det önskvärt, att genom lagändring frågan om kvinnors tillträde till statstjänster blir reglerad på ett sådant sätt, att det icke kan sägas att några formella hinder stå i vägen för prövningen av vem som för varje befattning är den lämpligaste.

De i anledning av riksdagens framställning tillkallade sakkunniga ha vid sin utredning funnit att — med undantag för prästerliga tjänster, vilka icke behandlats av de sakkunniga — hinder icke borde möta mot ett fullständigt genomförande av likställighetsprincipen. Detta föreslås skola ske genom att ur § 28 regeringsformen borttages det där stadgade förbehållet beträffande utnämning och befordran av kvinnor. Sedan denna grundlagsändring slutligt genomförts, är det enligt de sakkunniga icke erforderligt med någon särskild behörighetslag.

De sakkunniga ha vidare ansett det vara angeläget, att den avsedda nya ordningen träder i tillämpning utan det dröjsmål som är förbundet med en grundlagsändring. Då de sakkunniga efter genomgång av de olika undantagsbestämmelser som nu finnas upptagna i 2 § behörighetslagen funnit dessa kunna upphävas, ha de sakkunniga föreslagit att i avbidan på grundlagsändringens genomförande i en ny behörighetslag fastslås den allmänna grund-

satsen om kvinnas likställighet med man utan annat undantag än beträffande prästerliga tjänster.

Enligt de sakkunniga medför ett borttagande av de i lag fastställda undantagen från likställighetsprincipen icke hinder att i vissa fall en differentiering efter kön fortfarande sker, förutsatt att den är grundad på praktiskt nödvändiga hänsyn. Den föreslagna ändringen i § 28 regeringsformen skulle sålunda icke utesluta, att Kungl. Maj:t respektive underordnad myndighet föreskriver visst kön såsom kompetensvillkor för vissa slag av befattningar, utan kravet på »skicklighet» i § 28 skulle tvärtom i enstaka fall kräva, att visst kön stipulerades såsom villkor eller hinder för tjänsten i fråga. De sakkunniga förutsätta dock, att rätten till differentiering utövas med varsamhet, och framhålla, att en garanti mot missbruk syntes ligga däri att tillämpningen skedde under konstitutionellt ansvar.

De sakkunnigas förslag har i princip vunnit anslutning i flertalet av de avgivna yttrandena. I åtskilliga yttranden ha därvid åberopats de sakkunnigas uttalanden om möjlighet att även efter den föreslagna grundlagsändringens genomförande i administrativ ordning meddela bestämmelser om differentiering efter kön beträffande vissa slag av befattningar. I ett icke ringa antal andra yttranden åter ha framförts erinringar mot det berättigade eller lämpliga i att på sådant sätt föreskriva begränsningar i behörigheten. Särskilt ha gensagor rests mot att underordnade myndigheter skulle ha sådan befogenhet.

Därest på sätt de sakkunniga föreslagit ur § 28 regeringsformen borttagas de nu stadgade särskilda förutsättningarna för kvinnas utnämning till icke prästerliga tjänster, kommer frågan om kvinnlig sökandes behörighet till statstjänst att bedömas efter allmänna befordringsgrunder. Dessa framgå i första hand av stadgandet i paragrafen att Kungl. Maj:t skall fästa avseende vid sökandens förtjänst och skicklighet. Hur dessa begrepp närmare skola tolkas, framgår ej av grundlagen. Enighet synes emellertid råda om att begreppet »skicklighet» inrymmer ett bedömande från det allmännas synpunkt av sökandens lämplighet för den befattning som är i fråga. Hänsyn skall sålunda tagas — förutom till sökandens utbildning o. dyl. — även till mera allmänna kvalifikationer. Särskilt i högre befattningar blir sökandens förmåga att leda den ifrågavarande verksamheten av betydelse. Även vissa fysiska egenskaper kunna vara erforderliga vid särskilda slag av befattningar, t. ex. beträffande militära befattningar och befattningar som avse upprätthållande av ordning och säkerhet genom utövande av våld. Dylika behörighetskrav torde få anses innefatta allenast en närmare utveckling av det ifrågavarande grundlagsstadgandets syfte att utnämningarna skola ske efter ett sakligt bedömande av de sökandes lämplighet för befattningen. En förutsättning för uppställande av sådana krav är emellertid, att de äro påkallade av vägande skäl och icke innebära att vissa personer av formella skäl uteslutas från befordran till tjänsten.

Om på detta sätt fysiska egenskaper kunna erhålla betydelse vid tjänstetillsättningar, synes det naturligt, att understundom kravet på »skicklighet»,

tolkat såsom innefattande krav på lämplighet för den ifrågavarande befattningen, måste innebära att hänsyn tages till vederbörandes kön. För vissa särskilda befattningar skulle sålunda endast män kunna ifrågakomma, under det att beträffande andra uteslutande kvinnor vore behöriga. Därest en sådan differentiering i det särskilda fallet är grundad på bärande skäl, lärer den ej kunna anses stå i strid mot de sakkunnigas förslag om ändring i regeringsformen.

Enligt min mening skulle sålunda ett genomförande av de sakkunnigas förslag till ändrad lydelse av § 28 regeringsformen icke innebära, att vid tjänstetillsättningar hänsyn icke skulle kunna tagas till sökandenas kön i sådana fall då detta är av behovet påkallat. Detta torde i princip gälla även möjligheten att i administrativ ordning för viss tjänst eller visst slag av tjänster uppställa behörighetskrav av sådan innebörd.

Befogenhet att föreskriva behörighetsvillkor för statstjänster lärer tillkomma Kungl. Maj:t såvida ej annat framgår av särskilda bestämmelser i grundlag — såsom beträffande högsta domstolens och regeringsrättens ledamöter — eller i lagstiftning som beslutats av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt. Riksdagen kan också i samband med statsregleringen utöva inverkan på kompetensfordringarna för olika befattningar. I de fall, då rätten att tillsätta en befattning ankommer på underordnad myndighet, finnas i stor utsträckning bestämmelser om kompetensfordringarna för befattningen givna i instruktioner, reglementen o. dyl. I den mån dylika kompetensfordringar icke finnas föreskrivna, lärer den tjänstetillsättande myndigheten äga att själv bestämma erforderliga kompetensvillkor. Myndigheten torde därvid icke utan särskilda skäl äga uppställa villkor, som avvika från vad som i allmänhet gäller för jämförliga befattningar. Utövningen av denna befogenhet sker givetvis under tjänsteansvar, och myndighetens beslut kan överklagas i samma ordning som gäller för överklagande av myndighetens beslut i allmänhet.

Även om regeringsformen ändras i enlighet med de sakkunnigas förslag, torde sålunda möjlighet föreligga att för vissa tjänster föreskriva kompetensvillkor, som innebära att män eller kvinnor uteslutas från behörighet till tjänsten. Denna möjlighet till differentiering av befattningar efter kön föreligger dock endast i sådana undantagsfall, där differentieringen obestridligen är påkallad med hänsyn till kravet på skicklighet för befattningen.

Med hänsyn till det anförda finner jag ej i och för sig några praktiska betänkligheter möta mot genomförande av förut angivna ändring i § 28 regeringsformen. Frågan om lämpligheten av en sådan reform som de sakkunniga föreslagit beror emellertid även av ett bedömande, huruvida de olika nu i behörighetslagen angivna undantagen från likställighetsprincipen kunna anses obehövliga. En genomgång av dessa undantagsbestämmelser är därför erforderlig. I detta sammanhang vill jag nämna, att den nu i behörighetslagen fastslagna likställighetsprincipen gäller icke blott de i § 28 regeringsformen avsedda fullmaktstjänsterna utan även statstjänster i övrigt samt andra allmänna uppdrag. Rent kommunala tjänster falla utanför lagen. Gränsdragningen kan härvidlag i viss mån vara tveksam. Av motiven till behörighets-

lagen framgår emellertid, att samtliga befattningar inom domstols-, utsöknings- och polisväsendet äro att hänföra under lagen. Däremot ha icke tjänster inom det kommunala undervisnings- eller sjukvårdsväsendet ansetts inbegripna under behörighetslagen. I detta hänseende medför den nu förevarande lagstiftningen icke någon ändring i rättsläget.

Såsom förut anmärkts ha de sakkunniga ansett, att samtliga nuvarande undantagsbestämmelser beträffande icke-prästerliga tjänster kunde upphävas. Därvid ha de sakkunniga uttalat, att vissa av undantagen syntes direkt obefogade med hänsyn till att kvinnorna redan nu gjorde en betydande insats på ifrågavarande områden, ehuru de enligt lagen icke kunde ifrågakomma till vissa tjänster, eller ock till samhällets bästa skulle ha stora möjligheter därtill, om det i lag stadgade hindret försvunne. I andra fall däremot kunde det sägas, att de med undantagsbestämmelserna avsedda tjänsterna väl i allmänhet icke i och för sig vore lämpade för kvinnor men att bestämmelserna dock kunde undvaras, eftersom dessa tjänster — även om laghindret undanröjdes — icke komme att bli eftersökta av kvinnor.

I vissa yttranden har gjorts gällande, att den omständigheten, att vissa tjänster i regel icke komme att sökas av kvinnor, icke kunde åberopas såsom stöd för upphävande av en undantagsbestämmelse beträffande tjänsterna. Det har därvid framhållits, att några garantier icke funnes för att dylika befattningar icke heller i framtiden komme att sökas av kvinnor. Om det står klart att kvinnor i allmänhet icke äro lämpade för befattningarna, föreligger dock uppenbarligen icke anledning antaga, att de tillsättande myndigheterna skulle besätta befattningarna med kvinnor annat än i sådana undantagsfall då det lämpligen kan ske. Vid sådant förhållande lärer man icke heller behöva räkna med att kvinnor i större utsträckning söka dylika tjänster, och någon olägenhet av att kvinnor i enstaka fall anmäla sig såsom sökande kan icke anses föreligga.

Beträffande det i punkt 1 av 2 § 2 mom. behörighetslagen upptagna förbudet för kvinna att innehava militära och civilmilitära samt vissa därmed jämförliga tjänster torde det vara obestridligt, att kvinnor i regel icke böra ifrågakomma till dessa befattningar. Såsom de sakkunniga framhållit har emellertid behov visat sig föreligga av att för vissa speciella arbetsuppgifter kunna anlita även kvinnor vid militära förband, exempelvis för luftbevakning. En formell kollision med behörighetslagens bestämmelser har därvid undvikits genom att kvinnorna anställts genom arbetsavtal. Härav torde framgå, att det i behörighetslagen stadgade ovillkorliga förbudet icke är lämpligt. I varje fall borde förbudet uppmjukas i den riktningen att undantag från förbudet kunde medgivas för vissa speciella arbetsuppgifter. Frågan om behovet överhuvud av ett förbudsstadgande på detta område ställes emellertid då på sin spets. Det synes uppenbart, att om förbudet upphäves kvinnor icke komma att eftersträva det stora flertalet militära och därmed jämförliga befattningar, och att de tjänstetillsättande myndigheterna i allt fall komma att, där så erfordras, giva företräde åt manliga sökande. Såsom krigshovrätten anfört torde ett genomförande av de sakkunnigas förslag för dessa tjänster i det stora hela äga allenast principiell betydelse.

Överbefälhavaren har i princip lämnat sin anslutning till de sakkunnigas förslag om upphävande av ifrågavarande undantagsbestämmelse men samtidigt gjort gällande, att någon ändring i sak icke borde ske utan att i samband med en lagändring sådana bestämmelser borde utfärdas att kvinnor uteslötes från flertalet här ifrågavarande befattningar i den mån ej själva kompetensfordringarna gjorde dylika bestämmelser överflödiga. I anledning härav må framhållas, att genom kravet på fullgjord värnplikt eller annan militär utbildning, vilken kvinnor icke kunna undergå, kvinnor i verkligheten äro utestängda från det övervägande flertalet hithörande befattningar. Någon ändring härutinnan är ej avsedd. Något praktiskt behov torde icke föreligga av att utfärda särskilda författningsbestämmelser för sådana tjänster, där icke redan kompetensvillkoren utesluta kvinnor. Olägenhet torde icke uppkomma av att i dylika fall åt de tjänstetillsättande myndigheterna överlämnas att bedöma frågan om kvinna skall kunna innehava tjänsten.

Med hänsyn till vad jag nu anfört biträder jag de sakkunnigas förslag om upphävande av punkt 1 i undantagsbestämmelserna.

Mot de sakkunnigas förslag om upphävande av undantaget i punkt 2 beträffande vissa befattningar vid fångvårds- och uppfostringsanstalter m. fl. inrättningar har i yttrandena erinran framställts allenast av länsstyrelsen i Hallands län, som ansett det lämpligare att vederbörande tillsynsmyndighet erhölle bemyndigande att medgiva undantag från förbudet. Enligt min mening föreligger icke anledning att beträffande dessa befattningar upprätthålla några lagstadgade begränsningar i de tillsättande myndigheternas rätt att för varje befattning utvälja den mest lämpade. På detta område föreligger otvivelaktigt utrymme för en vidgad användning av kvinnlig arbetskraft, särskilt inom skyddshemmen. Liksom de sakkunniga anser jag sålunda starka skäl tala för att denna undantagsbestämmelse upphäves.

De sakkunnigas uttalanden rörande tjänster inom sinnessjukvården, vilka upptagas i punkt 3, ha icke mött erinran i yttrandena. I likhet med de sakkunniga anser jag, att den ifrågavarande undantagsbestämmelsen bör upphävas.

De sakkunniga ha vidare ansett, att även den i punkt 4 upptagna undantagsbestämmelsen rörande tjänster med vissa polisuppgifter borde upphävas.

Beträffande befattningshavare inom den egentliga polisorganisationen, landsfogdarna däri inbegripna, ha de sakkunniga åberopat, att man redan genom den nu stadgade möjligheten att för särskild uppgift anställa kvinnor vid poliskår i princip godtagit tanken på kvinnliga polistjänstemän, låt vara att, på grund av olika omständigheter, dessas arbetsuppgifter icke blivit så omfattande som på vissa håll ansetts önskvärt. Genom undantagsbestämmelsens upphävande skulle enligt de sakkunniga även på detta område beredas ökad möjlighet att objektivt bedöma behovet av kvinnliga tjänster. De sakkunniga ha vidare hänvisat till att den utveckling, som på senare år ägt rum flerstädes utomlands, ådagalagt att utrymme funnes inom polisväsendet för en kvinnlig arbetsinsats, särskilt i fråga om uppgifter som innefattade omhändertagande och bevakning av kvinnor, barn och ungdom.

I yttrandena ha på denna punkt delade meningar framträtt. Å ena sidan har de sakkunnigas förslag om upphävande av det nu gällande laghindret för kvinnas tillträde till polistjänster tillstyrkts, varvid bland annat hänvisats till att möjlighet kvarstode att pröva frågan om kvinnas lämplighet i de särskilda fallen. Å andra sidan ha i åtskilliga yttranden framförts betänkligheter mot att kvinnor erhölle tillträde till polistjänster, särskilt inom ordningspolisen. Därvid har från vissa myndigheter även framhållits vikten av att all personal inom ordningspolisen kunde användas för samtliga uppgifter som ålåge ordningspolisen. Flera myndigheter ha ansett det uteslutet, att kvinnor skulle kunna fullgöra uppgifter som innebure upprätthållande av allmän ordning med fysiska medel.

I anledning av vad som anförts i yttrandena vill jag framhålla, att ett genomförande av de sakkunnigas förslag icke innebär, att kraven på fysisk lämplighet skulle eftergivas i fråga om polisbefattningarna. Lagändringen skulle allenast medföra att det överlämnades till de tjänstetillsättande myndigheterna att, därest en kvinna sökte en polistjänst, bedöma huruvida hon kunde anses lämpad för befattningen. Det är uppenbart att, när det gäller befattningar med åliggande att upprätthålla allmän ordning med maktmedel, myndigheterna skulle lämna erforderligt företräde åt manliga sökande. Någon anledning att befara, att de egentliga polistjänsterna i någon större utsträckning skulle bliva besatta med kvinnor, lärer sålunda icke föreligga. Jag hyser därför icke några betänkligheter mot genomförande av de sakkunnigas förslag i denna del.

Vad angår de högre befattningarna inom överståthållarämbetet och länsstyrelserna har flertalet myndigheter, som yttrat sig härutinnan, anslutit sig till de sakkunnigas förslag. I vissa av remissyttrandena har åter gjorts gällande att de skäl, som tidigare anförts för undantagsbestämmelsen, fortfarande ägde giltighet. Det har vidare framhållits, att åt länsstyrelserna anförtrotts även vissa nya uppgifter, såsom i fråga om civilförsvaret, vilka vore av den art att innehavarna av de ledande befattningarna borde vara män.

Enligt min mening kan det icke anses behövligt med några lagbestämmelser som innebära formella begränsningar i behörigheten till ifrågavarande befattningar. Man måste eftersträva, att till varje befattning erhålla den därför mest lämpade. Särskilt när det såsom här gäller ledande befattningar, måste hänsyn också tagas till vederbörandes förmåga att fylla de uppgifter som kunna ifrågakomma i kritiska situationer. Det är emellertid uppenbart, att ett dylikt bedömande kommer att ske vid befattningens tillsättande oavsett om i lag finnas stadgade vissa formella behörighetskrav eller ej. Å andra sidan kan det icke anses tillfredsställande, att om en kvinna vid befattningens tillsättande obestridligen framstår som den mest lämpade, hon likväl av formella skäl icke skulle kunna utnämnas. Jag anser sålunda, i likhet med de sakkunniga, att den nu ifrågavarande undantagsbestämmelsen bör upphävas.

Vad angår de i punkterna 5 och 6 upptagna förbuden för kvinna att in-

nehava sådana tjänster vid tullverket och skogsstaten, med vilka är förenad skyldighet att fullgöra bevakning, anser jag i likhet med de sakkunniga att, om man upphäver punkt 4, konsekvensen synes bjuda att även punkterna 5 och 6 utgå, oaktat några praktiska skäl för att nu öppna dessa befattningar för kvinnor icke synas föreligga. Tillämpning av allmänna befordringsgrunder torde innebära tillräcklig garanti för att ej kvinnor befordras till sådana hithörande befattningar, för vilka de ej kunna anses lämpade.

I fråga om den i punkt 7 upptagna undantagsbestämmelsen rörande vissa gymnastiklärartjänster ha de sakkunniga ansett, att en fri konkurrens om befattningarna borde innebära den bästa garantien för att rätt person komme på rätt plats, och ha därför föreslagit att undantagsbestämmelsen borttages. Skolöverstyrelsen har i sitt yttrande biträtt detta förslag under förutsättning att i läroverks- och seminariestadgorna införas bestämmelser om att vissa gymnastiklärartjänster förbehållas män och vissa gymnastiklärartjänster förbehållas kvinnor. Därvid utgår skolöverstyrelsen från uppfattningen att de manliga elevernas gymnastikundervisning såvitt möjligt bör handhavas av manliga lärare, liksom de kvinnliga elevernas av kvinnliga lärare.

Såsom jag förut framhållit lärer, om den föreslagna grundlagsändringen genomföres och behörighetslagen upphäves, möjlighet likväl finnas att i speciella fall genomföra en differentiering av tjänster med hänsyn till kön. Denna möjlighet torde vara för handen beträffande gymnastiklärartjänster. Att märka är, att här ej är fråga om någon allenast för kvinnor gällande begränsning i behörigheten, utan att önskemålet att gymnastikläraren är av samma kön som eleverna i samma mån avser män som kvinnor. Då något hinder för närvarande ej anses föreligga att förbehålla kvinnor vissa gymnastiklärartjänster med endast kvinnliga elever, möter uppenbarligen, även om principen om kvinnors likställighet med män i fråga om behörighet att innehava statstjänst fastslås, ej hinder mot att för män reservera vissa gymnastiklärartjänster med endast manliga elever. Det synes också lämpligt, att dylika frågor regleras i läroverks- och seminariestadgorna. Med hänsyn härtill ansluter jag mig till de sakkunnigas förslag om upphävande jämväl av nu ifrågavarande undantagsbestämmelse i behörighetslagen.

Enligt 2 § 2 mom. behörighetslagen äger Kungl. Maj:t meddela särskilda bestämmelser angående villkoren för kvinnas tillträde till domartjänst med vilken är förenad skyldighet att föra ordet i underrätt på landet. Några sådana bestämmelser gälla numera icke. I likhet med de sakkunniga anser jag ifrågavarande stadgande i behörighetslagen kunna upphävas.

Såsom framgår av det anförda biträder jag de sakkunnigas åsikt, att samtliga de i behörighetslagen upptagna undantagsbestämmelserna beträffande icke-kyrkliga tjänster böra upphävas. Med hänsyn härtill och med beaktande jämväl av de principiella skäl för en grundlagsändring, som jag i det föregående angivit, vill jag förorda att ur § 28 regeringsformen uteslutes

stadgandet om inskränkning i Kungl. Maj:ts utnämningsrätt beträffande icke-prästerliga tjänster. Sedan denna grundlagsändring slutligt genomförts, synes, såsom de sakkunniga anfört, någon särskild behörighetslag ej längre vara erforderlig.

I flera yttranden har framförts önskemål om att frågan om kvinnas behörighet att innehava prästerlig tjänst måtte snarast bringas till sin lösning. För kvinnas tillträde till dylika tjänster fordras emellertid enligt grundlagens nuvarande avfattning samtycke jämväl av allmänt kyrkomöte. Såsom min företrädare i ämbetet anförde i yttrande till statsrådsprotokollet den 22 juni 1939, bör frågan om kvinnas tillträde till prästerliga tjänster göras till föremål för särskild utredning. Genomförandet av det nu föreliggande förslaget bör enligt min mening icke göras beroende av resultatet av en dylik utredning.

Såsom förut nämnts är det enligt de sakkunnigas mening angeläget, att den föreslagna nya ordningen beträffande kvinnas behörighet till icke-kyrkliga tjänster träder i tillämpning utan det dröjsmål som är förbundet med en grundlagsändring. De åsyftade reviderade grunderna för kvinnas tillträde till statstjänster och andra allmänna uppdrag borde därför komma till uttryck i en ny behörighetslag, som skulle träda i kraft den 1 juli 1945 och gälla till dess grundlagsändringen slutligt genomförts. I några remissyttranden har ifrågasatts, huruvida tillräcklig anledning förelåge att vidtaga någon omedelbar ändring i behörighetslagen i avbidan på grundlagsändringens genomförande. Härjämte har länsstyrelsen i Uppsala län i sitt yttrande gjort gällande, att en behörighetslag, som fastsloge likställighetsprincipen utan annat undantag än i fråga om kyrkliga tjänster, i själva verket skulle innebära ett kringgående av den gällande grundlagen i syfte att tidigare än denna medgåve få till stånd den önskade förändringen.

I anledning av sistnämnda uttalande vill jag framhålla, att den nuvarande lydelsen av § 28 regeringsformen stadgar att även kvinnor må utnämnas till de i paragrafen avsedda icke-kyrkliga ämbetena och tjänsterna med tillämpning av grunder som godkänts av Kungl. Maj:t och riksdagen. Det kan enligt min mening icke anses stå i strid med vare sig grundlagsstadgandets ordalydelse eller dess anda, att Kungl. Maj:t och riksdagen bestämma de åsyftade grunderna på sådant sätt att kvinna principiellt blir likställd med man. Något tvång att i en behörighetslag bibehålla undantagsstadganden som ej anses motiverade kan sålunda icke föreligga. På grund härav och då det även enligt min mening är angeläget, att en revision av behörighetslagen kommer till stånd utan avvaktan på grundlagsändringens slutliga genomförande, ansluter jag mig till de sakkunnigas förslag härom.

Beträffande utformningen av den nya behörighetslagen ha de sakkunniga föreslagit, att däri skulle, liksom i den nuvarande lagen, stadgas att i fråga om behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag kvinna skall vara likställd med man. Något undantag från denna princip skulle icke uppställas i vidare mån än att angående kvinnas behörighet att innehava prästerlig eller annan kyrklig tjänst skulle gälla vad därom särskilt stadgades.

Såsom jag förut uttalat, kan efter ett uteslutande ur § 28 regeringsformen av begränsningarna i Kungl. Maj:ts utnämningsrätt beträffande kvinnor hinder icke anses föreligga att vid tjänstetillsättningar fästa avseende även vid sökandens kön i den mån detta erfordras för bedömande av sökandens »skicklighet», liksom ej heller i undantagsfall en differentiering av tjänster efter kön skulle vara utesluten, där detta påkallas av praktiskt nödvändiga hänsyn. Möjlighet härtill bör uppenbarligen föreligga även under den tid den nya behörighetslagen avses skola gälla. Det kan emellertid göras gällande, att den av de sakkunniga föreslagna formuleringen av den nya behörighetslagen skulle medföra ett formellt hinder härför. I vissa yttranden synes de sakkunnigas förslag ha tolkats på detta sätt. Med hänsyn härtill torde huvudstadgandet i den nya behörighetslagen lämpligen böra erhålla en annan formulering än som föreslagits av de sakkunniga. I den nya lagen torde sålunda böra föreskrivas, att kvinna skall äga lika behörighet som man att efter förtjänst och skicklighet befordras till statstjänst eller annat allmänt uppdrag. Därest en tillämpning av kravet på »skicklighet», tolkat på sätt jag i det föregående angivit, medför att hänsyn bör tagas även till sökandens kön, är vederbörande myndighet icke blott berättigad utan även förpliktad att taga sådan hänsyn.

För närvarande förekommer i vissa fall i tjänsteförteckningar en uppdelning av befattningar enligt deras beteckning på manliga och kvinnliga tjänster. I den mån genom tjänsteförteckningar en differentiering efter kön skett inom områden, som ej omfattas av de nuvarande undantagsbestämmelserna i behörighetslagen, beröres differentieringen icke av en lagstiftning av den innebörd jag nu förordat. Vad åter angår sådana befattningar, som nu på grund av behörighetslagen äro förbehållna män, torde det vara uppenbart att enbart den omständigheten, att i tjänsteförteckning för befattningen använts en benämning som språkligt sett åsyftar manlig innehavare, icke medför att befattningen efter den föreslagna nya behörighetslagens genomförande skall anses reserverad för män. I viss utsträckning förekommer emellertid även inom dessa områden en uttrycklig uppdelning på manliga och kvinnliga tjänster. Som exempel må nämnas, att tjänsteförteckningen upptager beträffande fångvårdsanstalterna befattningarna vaktkonstaplar och vaktfruar samt beträffande sinnessjukhusens sjukvårdspersonal befattningarna skötare och sköterskor. En dylik differentiering efter kön lärer såsom jag förut anfört kunna ske även inom ramen för en reviderad lagstiftning, och tjänsteförteckningarnas förevarande bestämmelser, vilka torde få anses som anslagsvillkor, torde ej upphävas genom den föreslagna lagen. Då emellertid den verkställda differentieringen i dylika fall i viss utsträckning lärer ha grundats på den gällande behörighetslagens undantagsbestämmelser vilka enligt förslaget skola upphävas, torde anledning föreligga att ompröva frågan om lämpligheten av den fastställda uppdelningen av tjänsterna på manliga och kvinnliga innehavare. Frågan härom synes dock ej böra föranleda uppskov med den nu ifrågavarande lagstiftningsåtgärden utan torde framdeles, sedan denna genomförts, böra upptagas till behandling inom varje verksamhetsom-

råde för sig i samband med Kungl. Maj:ts äskanden i statsverkspropositionen.

I några yttranden har gjorts gällande att, om de sakkunnigas förslag genomfördes, sådana inskränkande bestämmelser beträffande vissa tjänster, som funnes böra meddelas i administrativ ordning, borde utfärdas redan i samband med lagändringen. Såsom jag redan förut framhållit, kan möjlighet att på sådant sätt begränsa rätten att söka viss befattning anses föreligga endast i särskilda fall. Beträffande gymnastiklärartjänsterna synes med visst fog kunna göras gällande, att de principer, efter vilka tjänsterna skola anses förbehållna manliga eller kvinnliga gymnastiklärare, med hänsyn till de sökandes intressen borde finnas fastslagna i förväg. Därest den av mig förordade behörighetslagstiftningen kommer till stånd, torde bestämmelser böra intagas i läroverks- och seminariestadgorna i huvudsaklig överensstämmelse med vad skolöverstyrelsen angivit. Frågan härom torde komma att framdeles anmälas av chefen för ecklesiastikdepartementet. I övrigt synes något behov av inskränkande bestämmelser rörande kvinnas rätt att söka vissa befattningar icke föreligga. Vad angår militära och därmed jämförliga tjänster samt befattningar, som avse upprätthållande av ordning med maktmedel, finnes visserligen i stor utsträckning utrymme för beaktande av fysiska kvalifikationer och därmed även av sökandens kön. Det är emellertid, såsom jag förut framhållit, uppenbart att dessa befattningar i praktiken icke komma att i någon större omfattning eftersträvas av kvinnor. Frågan om kvinnas tillträde till befattningarna torde därför utan olägenhet kunna avgöras vid själva tjänstetillsättningen.

I åtskilliga yttranden ha framförts farhågor för att ett genomförande av likställighetsprincipen i överensstämmelse med de sakkunnigas förslag skulle medföra att hos de tjänstetillsättande myndigheterna skapades osäkerhet i fråga om de principer som borde tillämpas och att vägen öppnades för godtycke vid tjänstetillsättningarna. Dessa farhågor synas emellertid överdrivna. Förslaget innebär, att de ännu kvarstående formella laghindren för kvinnas behörighet bortfalla utom såvitt angår kyrkliga tjänster och att i stället vid tjänstetillsättningarna en objektiv prövning skall ske av vederbörande sökandes lämplighet för befattningen. Detta torde icke medföra några sådana svårigheter för myndigheterna som böra utgöra hinder för förslagets genomförande.

I enlighet med det anförda ansluter jag mig till de sakkunnigas förslag, att stadgandet i § 28 regeringsformen om Kungl. Maj:ts rätt att utnämna »svenske män» ändras till att avse svenska medborgare, varvid även övriga av de sakkunniga föreslagna jämkningar i paragrafen torde böra vidtagas. I samband härmed synas §§ 17, 21 och 27 regeringsformen på sätt de sakkunniga föreslagit böra erhålla en formulering som utesluter tveksamhet beträffande deras rätta innebörd.

Den nya särskilda behörighetslagen torde böra träda i kraft den 1 juli 1945, varvid den nuvarande behörighetslagen bör upphävas. Det synes ej erforderligt att, såsom de sakkunniga föreslagit, föreskriva att genom nya lagen upp-

häves vad eljest i lag eller särskild författning finnes stadgat stridande mot nya lagens bestämmelser. Det torde nämligen vara uppenbart, att därest beträffande befattningar, som falla under de nuvarande undantagsbestämmelserna i 2 § behörighetslagen, förekomma författningsbestämmelser, vilka angiva män såsom uteslutande behöriga, dessa på grund av huvudstadgandet i den nya lagen icke utgöra hinder för kvinnas behörighet att utnämnas till befattningen. En föreskrift av nyss angivet innehåll skulle däremot, såsom krigshovrätten påpekat, kunna vålla tvekan om giltigheten av kompetensvillkor som innebära krav vilka endast kunna fyllas av män. Den nu förordade lagen bör ej innebära någon ändring i detta avseende. Frågan huruvida dylika bestämmelser böra revideras synes ej böra upptagas till behandling i detta sammanhang utan torde få, i den mån spörsmål därom aktualiseras, bedömas för varje särskilt slag av befattningar. Såsom jag förut anfört torde den nya lagen icke upphäva sådan differentiering av befattningar efter kön som skett genom tjänsteförteckningar.

På grund härav ha inom justitiedepartementet upprättats dels *förslag till ändrad lydelse av §§ 17, 21, 27 och 28 regeringsformen* och dels *förslag till lag om kvinnas behörighet att innehava statstjänst eller annat allmänt uppdrag.*

Den i den föreslagna nya behörighetslagen innefattade regleringen, vilken såvitt angår fullmaktstjänster grundas på det nuvarande stadgandet i § 28 andra stycket regeringsformen, torde icke vara att hänföra till sådan lagstiftning som avses i § 87 mom. 1 regeringsformen, och lagrådets utlåtande över förslaget synes därför icke behöva inhämtas. Visserligen hördes lagrådet år 1922 över då föreliggande förslag till behörighetslag, i vad detsamma avsåg ändring av sådana i allmän lag, stiftad enligt § 87 regeringsformen, upptagna stadganden vilka innefattade förklaring att innehavare av viss statstjänst eller visst allmänt uppdrag skulle vara man, ävensom år 1923 över föreslagen ändring beträffande lagens ikraftträdande. Att märka är emellertid, att nu nämnda lagförslag, liksom den år 1923 utfärdade lagen, i ingressen upptogo stadgande om upphävande av vad som i lag eller särskild författning fanns stridande mot de i behörighetslagen givna bestämmelserna. Ett sådant stadgande har, såsom jag nyss anfört, icke ansetts erforderligt i den av mig föreslagna nya behörighetslagen. Denna torde icke innebära någon ändring i allmän civil-, kriminal- eller processlag. Att lagrådets yttrande år 1923 inhämtades jämväl över ett av samma års riksdag beslutat tillägg, varigenom till Kungl. Maj:ts förslag fogades det i 2 § 2 mom. upptagna stadgandet om Kungl. Maj:ts rätt att bestämma villkor för kvinnas tillträde till vissa domarbefattningar, torde icke medföra, att den nu föreslagna behörighetslagen i vad den avser upphävande av sistnämnda stadgande skulle påkalla lagrådsbehandling.

Föredraganden hemställer, att nyssnämnda förslag måtte genom proposition föreläggas riksdagen, förslaget till ändringar i regeringsformen för pröv-

ning i grundlagsenlig ordning samt lagförslaget för antagande av riksdagen.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Leffler.

Stockholm 1945. Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner.

445207